

Meting stemlokalen GR26

Data-analyse van de stemlokalen bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2026

Datum	26 juni 2026
Auteurs	drs. Marcia den Uijl (Centerdata) dr. Karlijn Roex (Centerdata) Pradeep Kumar, MSc. (Centerdata) dr. Hans Vollaard (Universiteit Utrecht)
Versie	1.0

Uitgave

Centerdata
info@centerdata.nl
www.centerdata.nl

Contact

Marcia den Uijl
marcia.den.uijl@centerdata.nl

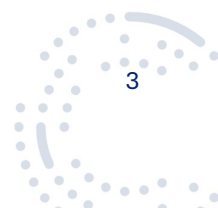
© Centerdata, Tilburg, 2026

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Onderzoeksvragen	7
1.2 Leeswijzer	8
2 Kenmerken stemlokalen	9
2.1 Aantal stemlokalen en stembureaus	9
2.2 Locaties en afstand van stemlokalen	9
2.2.1 Gemiddelde en mediane afstand	9
2.2.2 Maximale afstand	13
2.3 Openingstijden	14
2.4 Type stemlokalen	14
3 Verbanden met afstand	17
3.1.1 Algemene resultaten	18
3.1.2 Omvang van de verbanden en duiding	20
3.1.3 Gemeenten waar de gemiddelde afstand opvalt, gezien de wijkenmerken	25
4 Vergelijking met eerdere verkiezingen	26
4.1 Verschillen in aantallen	26
4.2 Verschillen in afstand	27
4.3 Verschillen in locaties	27
5 Conclusie	29
Bijlagen	33
A Onderzoeksverantwoording	34
A.1 Dataverzameling	34
A.2 Data	34
A.3 Methoden en principes	37
A.3.1 Datavoorbewerking	37
A.3.2 Afstandsberekening	37
A.3.3 Opkomstberekening	38
A.3.4 Bepaling van locatietype stemlokaal	39
A.3.5 Bepaling van percentage inwoners dat verder van het dichtstbijzijnde stemlokaal woont dan de richtlijnafstand	39
A.3.6 Bepaling van percentage herhaallocaties	40
A.3.7 Berekening van verbanden	40
B Tabellen en figuren	44
B.1 Kenmerken stemlokalen	44
B.1.1 Afstand per gemeente	44
B.1.2 Afstand per wijk en gemeente (500x500-metergebieden)	52
B.1.3 Openingstijden	54
B.2 Verbanden met afstand	55

B.2.1	Hoofdmodel	55
B.2.2	KWB model	56
B.2.3	Imputatiemodel	59
B.3	Verschillen in locaties	60

Samenvatting

In dit onderzoeksrapport beantwoorden we de volgende hoofdvragen:

In hoeverre verschilt de bereikbaarheid van stemlokalen binnen en tussen Nederlandse gemeenten, gemeten aan de afstand van inwoner tot het dichtstbijzijnde stemlokaal en de ruimtelijke herkenbaarheid van de locatie? Hangen deze verschillen samen met kenmerken van (inwoners van) wijken en zijn deze verschillen veranderd ten opzichte van eerdere verkiezingen?

Om deze vragen te beantwoorden hebben we gekeken hoe ver inwoners van stemlokalen wonen en hoe de spreiding is van stemlokalen gegeven de kenmerken van gebieden en inwoners. Daarnaast hebben we gekeken naar kenmerken van stemlokalen, zoals hun openingstijden en of stemlokalen op dezelfde plekken staan als bij voorgaande verkiezingen.

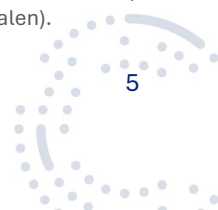
Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 2026 zijn er 9.132 stemlokalen ingezet in 340 gemeenten (zie paragraaf 2.1).¹ Hiermee blijft het aantal ingezette stemlokalen betrekkelijk stabiel ten opzichte van de Tweede Kamerverkiezing van 2025 (TK25)(zie paragraaf 4.1), ook in verhouding tot het aantal mensen dat is komen stemmen.² Bij die verkiezing bedroeg het aantal stemlokalen 9.213, maar deden er 345 gemeenten mee. Per gemeente bedraagt het gemiddeld aantal stemlokalen 27 voor beide verkiezingen.

Wat betreft de gemiddelde en mediane afstand, blijft deze nagenoeg gelijk tussen de verkiezingen. Gemiddeld genomen woont een inwoner 351 meter van het dichtstbijzijnde stemlokaal. De mediane afstand bedraagt daar 282 meter (zie paragraaf 2.2 en 4.2). Dit valt ruim onder de door de Kiesraad aanbevolen maximale afstand. We zien echter wel dat binnen gemeenten, wijken en buurten, deze aanbevolen afstand soms wordt overschreden. Zo woont landelijk gezien 8% van de inwoners verder dan deze aanbevolen afstand.

Dit landelijk beeld verhult een hoop variatie. Vooral tussen wijken binnen gemeenten kan de gemiddelde afstand sterk verschillen. Hoe verschilt de afstand tussen wijken naargelang hun demografische, sociaaleconomische (inkomen, arbeid en onderwijs), sociaal-maatschappelijke (zorg en sociale zekerheid) en omgevingskenmerken? We vinden een aantal (kleine) verbanden. Zo vinden we onder andere dat de afstand kleiner is naarmate een wijk stedelijker is en minder welvarend is. Welvarende wijken liggen wellicht meer afgelegen, maar dat wordt tevens meegenomen in onze stedelijkheidsmaat. Daarom is het interessant om nog steeds een onafhankelijk verband van wijkwelvaart te vinden, waar we geen eenduidige verklaring voor hebben. Daarnaast is de afstand kleiner in wijken waar scholen gemiddeld dichterbij de inwoner liggen, wat kan komen doordat een zeker aandeel stemlokalen (14%) zich in kinderopvang- en onderwijsvoorzieningen bevindt. Tenslotte is de afstand kleiner in wijken met een iets hogere opkomst. We kunnen daar geen oorzakelijk verband uit concluderen, omdat de richting van het

¹ Er zijn in 340 van de 342 gemeenten op 18 maart 2026 gemeenteraadsverkiezingen gehouden. Vanwege de gemeentelijke herindeling van Hilversum en Wijdmeren vanaf januari 2027 zijn er op 18 maart 2026 geen verkiezingen gehouden in deze gemeenten.

² Bij de gemeenteraadsverkiezingen was dit 7.673.235 in 9.132 stemlokalen (per 10.000 kiezers zijn er 10 stemlokalen) en bij de Tweede Kamerverkiezing 10.640.324 in 9.213 stemlokalen (per 10.000 kiezers zijn er 8 stemlokalen).

verband onduidelijk is. Wel blijkt uit het Lokaal Kiezersonderzoek dat de afstand voor een klein aantal kiezers wel meespeelt.³

Daarnaast blijven er verschillen in afstand die we niet kunnen verklaren uit de wijkenmerken die we in de analyse hebben meegenomen. Een aantal gemeenten hebben een veel grotere of juist kleinere gemiddelde afstand dan we zouden verwachten uit de meegenomen kenmerken van de wijken daarbinnen. Dit betekent dat de afstand niet alleen samenhangt met wijkenmerken, maar ook met niet-gemeten factoren op gemeenteniveau (zoals beleid, ligging, budgetten of beschikbaarheid van ruimtes). Daarnaast veranderde in 4% van de gemeenten meer stemlokalen van locatie dan maximaal aanbevolen (80%) vergeleken met de TK2025 – terwijl in 37% van de gemeenten geen enkel stemlokaal veranderde van locatie.

Er kan normaliter tussen 7.30 en 21.00 uur gestemd worden in stemlokalen. Bij bijzondere en mobiele stembureaus kunnen de standaardtijden afwijken. Van de 9.132 stemlokalen waren er 145 korter en 25 langer open dan deze reguliere tijden (zie paragraaf 2.3).

Tenslotte zien we een grote diversiteit aan soorten locaties waar gestemd kan worden. Zowel locaties gericht op een breed publiek, zoals buurt- en gemeenschapslocaties, als op een specifieke groep (verzorgingshuizen of onderwijsvoorzieningen). Buurt- en gemeenschapslocaties maken de grootste categorie stemlokalen uit (27%), gevolgd door kinderopvang- en onderwijsvoorzieningen (zie paragraaf 2.4).

Al met al zien we dat de stemlokalen goed verspreid liggen in termen van hun meetbare afstand tot verschillende inwonersgroepen. Toch zien we enkele kleine, doch betekenisvolle verschillen. Zo maakt het uit of een inwoner in een stedelijk of niet-stedelijk gebied woont en maken de sociaaleconomische kenmerken van de wijk uit. In afgelegen gebieden zouden mobiele stemlokalen kunnen worden ingezet om de afstand te overbruggen. Bovendien kunnen een aantal gemeentever verschillen nog niet worden verklaard uit de vele bekeken wijkenmerken, wat de aandacht richt op gemeentelijke beleidskeuzes, beschikbare budgetten, de ligging van gemeenten of simpelweg de beschikbaarheid van ruimten op de verkiezingsdag.

³ 5% van de respondenten die niet had gestemd, vond het feit dat het stembureau in hun perceptie te ver weg was (onder meer) een 'belangrijke' tot 'heel erg belangrijke' reden niet te stemmen, naast andere redenen. Otjes, S., Mickler, T. et al. (2026). *Lokaal Kiezersonderzoek 2026*. Universiteit Leiden.

1 Inleiding

De beschikbaarheid van stemlokalen vormt een essentieel onderdeel van het verkiezingsproces in Nederland. Om deze beschikbaarheid te monitoren wordt een meting van stemlokalen uitgevoerd. De resultaten van deze meting geven inzicht in hoe gemeenten hun stemlokalen hebben verspreid. Deze informatie dient als input voor het evaluatieadvies dat de Kiesraad na afloop van een verkiezing opstelt en deelt met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Een stemlokaal is de locatie waar kiezers hun stem kunnen uitbrengen en waarbinnen één of meerdere stembureaus zitting hebben. Het kan dus voorkomen dat er meerdere stembureaus gevestigd zijn op dezelfde locatie. Een stembureau is een tijdelijk bestuursorgaan dat voor een verkiezing is ingesteld. Elk stembureau levert een proces-verbaal op, waardoor het aantal stembureaus eenvoudiger kan worden vastgesteld dan het aantal stemlokalen. De Kiesraad heeft via de processen-verbaal echter alleen inzicht in het aantal stembureaus in plaats van het aantal stemlokalen. In deze meting van stemlokalen wordt vastgesteld om hoeveel stemlokalen het gaat, wat de afstand is van inwoners tot het dichtstbijzijnde stemlokaal en of er verschillen in afstand zijn tussen bepaalde groepen inwoners.

Op 18 maart 2026 vonden de meest recente gemeenteraadsverkiezingen plaats. Dit rapport beschrijft de meting van de stemlokalen tijdens deze verkiezingen. Dezelfde meting is ook uitgevoerd bij de vijf voorgaande verkiezingen. De uitkomsten in dit rapport worden vergeleken met de resultaten van deze eerdere metingen.

1.1 Onderzoeksvragen

De hoofdvragen van de meting stemlokalen gemeenteraadsverkiezingen 2026 (GR26) is:

In hoeverre verschilt de bereikbaarheid van stemlokalen binnen en tussen Nederlandse gemeenten, gemeten aan de afstand van inwoner tot het dichtstbijzijnde stemlokaal en de ruimtelijke herkenbaarheid van de locatie? Hangen deze verschillen samen met kenmerken van (inwoners van) wijken en zijn deze verschillen veranderd ten opzichte van eerdere verkiezingen?

De deelvragen bij deze hoofdvragen zijn:

- Hoeveel stemlokalen zijn er per gemeente, hoe zijn ze geografisch verspreid en welke kenmerken hebben ze in termen van openingstijden, type en aantal stembureaus?
- Wat is de gemiddelde en mediane afstand van inwoners tot het dichtstbijzijnde stemlokaal per wijk en per gemeente?
- Hoeveel inwoners wonen verder van het dichtstbijzijnde stemlokaal dan de door de Kiesraad aanbevolen maximale gemiddelde afstand?⁴
- Hoe verschillen deze afstanden tussen gemeenten en tussen wijken binnen gemeenten?
- In hoeverre hangen verschillen in afstand samen met kenmerken van (inwoners van) wijken?
- Is er een verband tussen afstand tot een stemlokaal en opkomst per wijk?

⁴ Kiesraad. (2025). Toolkit verkiezingen. Voldoende goed bereikbare stemlokalen voor de kiezer, vastgesteld op 16 juni 2025. 's-Gravenhage: Kiesraad, p. 3. <https://www.kiesraad.nl/verkiezingen/adviezen-en-publicaties/publicaties/2025/07/09/instructie-stappenplan-voldoende-goed-bereikbare-stemlokalen-voor-de-kiezer>

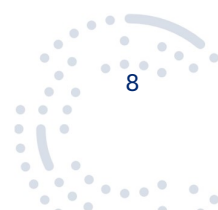

- Hoe herkenbaar zijn stemlokalen? In hoeveel gemeenten wordt, zoals door de Kiesraad aanbevolen, minimaal 80% van de stemlokalen opnieuw aangeboden als in de vorige verkiezing?
- Welke typen locaties worden gebruikt als stembureau en in hoeverre zijn deze locaties herkenbaar en bereikbaar voor het brede publiek?
- Hoe vergelijken de aantallen en afstanden van stemlokalen en verbanden met wijkenmerken zich met eerdere verkiezingen?

1.2 Leeswijzer

Dit rapport leest als volgt. In hoofdstuk 2 geven we overzichten van kenmerken van stemlokalen (aantallen, ligging en openingstijden) en het aantal inwoners dat verder van de stemlokalen woont dan de aanbevolen maximale afstand. In hoofdstuk 3 behandelen we verbanden met afstand, zoals stedelijkheid en welvaartsniveau. Tenslotte vergelijken we de bevindingen voor de gemeenteraadsverkiezing in 2026 met eerdere resultaten over voorgaande verkiezingen in hoofdstuk 4. Voor de onderzoeksverantwoording verwijzen we naar Bijlage A.

In dit onderzoek zijn de afstanden van inwoner tot stemlokaal gebaseerd op 100x100-metergebieden (zie de onderzoeksverantwoording). Voor de vergelijking met eerdere metingen beschrijven we de resultaten op basis van 500x500-metergebieden in voetnoten. Figuren op basis van 500x500-metergebieden zijn opgenomen in Bijlage B.

2 Kenmerken stemlokalen

2.1 Aantal stemlokalen en stembureaus

Voor de gemeenteraadsverkiezingen in 2026 zijn 9.132 stemlokalen ingezet.⁵ Met een totaal aantal van 340 gemeenten zijn er gemiddeld 26,9 stemlokalen per gemeente.⁶

De Kiesraad heeft 9.954 stembureaus geregistreerd. Deze stembureaus zijn gekoppeld met de door gemeenten gemelde stembureaus op de website waarismijnstemlokaal.nl (WIMS). Voor 26 stembureaus kan er geen bijpassend stembureau uit WIMS worden gevonden.⁷ Omdat sommige stembureaus zich op dezelfde locatie bevinden, gaat het om 9.132 stemlokalen. De bewerkingen om van stembureaus tot stemlokalen te komen, staat omschreven in Bijlage A.

Tabel 1 laat zien dat de meeste stemlokalen één stembureau hebben (8.344 stemlokalen); 758 stemlokalen hebben twee stembureaus; 26 stemlokalen hebben drie stembureaus en vier stemlokalen hebben ieder vier stembureaus (in Almelo, Amersfoort, Groningen en Harderwijk). Van de 340 gemeenten hebben 137 gemeenten in elk stemlokaal één stembureau. De overige 203 gemeenten hebben op minimaal één locatie meer dan één stembureau.

Tabel 1: Aantal stemlokalen met 1, 2, 3 of 4 stembureaus

Aantal stembureaus op 1 locatie	Aantal stemlokalen
1 stembureau	8.344
2 stembureaus	758
3 stembureaus	26
4 stembureaus	4
totaal	9.132

2.2 Locaties en afstand van stemlokalen

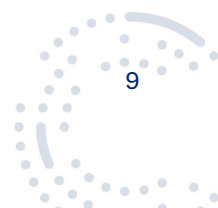
2.2.1 Gemiddelde en mediane afstand

Stemlokalen zijn verspreid over het gehele land. De Kiesraad raadt alle gemeenten aan om ervoor te zorgen dat kiezers gemiddeld gezien op redelijke afstand een stemlokaal tot hun beschikking hebben, waarover meer in paragraaf 2.2.2. Figuur 1 toont de spreiding van de stemlokalen over

⁵ Dit aantal is inclusief mobiele en bijzondere stemlokalen. Een stembureau is mobiel als het op de verkiezingsdag verschillende locaties kan hebben. Een bijzonder stembureau wordt vaak ingezet op publiekstreckende locaties. Zie Kiesraad: <https://www.kiesraad.nl/verkiezingen/waterschappen/stembureaus/bijzondere-en-mobiele-stembureaus>

⁶ Er zijn in 340 van de 342 gemeenten op 18 maart 2026 gemeenteraadsverkiezingen gehouden. Vanwege de gemeentelijke herindeling van Hilversum en Wijdemeren vanaf januari 2027 zijn er op 18 maart 2026 geen verkiezingen gehouden in deze gemeenten. In de gemeente Gorinchem is op 29 april een herverkiezing gehouden. Het aantal stemlokalen in Gorinchem op 18 maart is in deze data meegenomen. De stemlokalen op 18 maart en 29 april zijn nagenoeg dezelfde. Waar op 18 maart twee stembureaus aanwezig waren op het stadhuis, was er op 29 april één stembureau in het stadhuis en één in het (naastgelegen) station.

⁷ Het gaat bij deze 26 stembureaus om 21 mobiele stembureaus en vijf reguliere stembureaus. Andersom geldt dat voor 120 stembureaus in de WIMS data geen bijbehorende data van de Kiesraad is gevonden. Dit zijn voornamelijk mobiele stembureaus. In de WIMS dataset zitten deze er in bepaalde gevallen voor elke locatie in, terwijl het feitelijk maar om 1 stembureau gaat.

Nederland (exclusief mobiele stemlokalen met een onbekende postcode). De achtergrondkleur in de figuur geeft de bevolkingsdichtheid aan: hoe donkerder, hoe dichter bevolkt de gemeente.

Figuur 1: Stemlokalen tijdens GR26

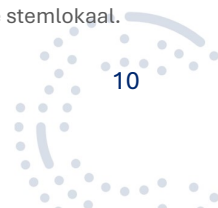
Inwoners wonen gemiddeld op 351 meter van het dichtstbijzijnde stemlokaal. De mediane afstand bedraagt 282 meter.⁸ In Amsterdam is de gemiddelde afstand tot het dichtstbijzijnde stemlokaal het laagste (208 meter) en in Baarle-Nassau het hoogste (873 meter).⁹ Verder valt op dat de G4 gemeenten (Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Utrecht) vertegenwoordigd zijn in de top vijf van gemeenten met de laagste gemiddelde afstand, naast Haarlem. Daarnaast staan Zandvoort¹⁰, Delft, Schiedam, Gouda en Rijswijk in die top 10. De gemiddelde afstand tot stemlokalen is bij deze gemeenten niet groter dan 250 meter. Gemiddelde afstanden boven de 650 meter bevinden zich in (in aflopende volgorde van afstand) Baarle-Nassau, Staphorst, Westerwolde, Ommen, Rozendaal, Midden-Drenthe, Alphen-Chaam, Borger-Odoorn en Bronkhorst. Deze laatste gemeenten zijn voornamelijk niet-stedelijk, terwijl de eerdergenoemde gemeenten met kleine afstanden vaak stedelijk zijn.¹¹ De bevindingen in deze alinea zijn hetzelfde als tijdens de vorige verkiezing (Tweede Kamer in 2025 ofwel TK25). Zie ook Bijlage B.1.1 voor een lijst met alle gemeenten en de gemiddelde en mediane afstand.

⁸ Deze afstanden zijn berekend op basis van 100x100-metergebieden, zie Bijlage A.3.2. De aantallen op basis van 500x500-metergebieden zijn: een gemiddelde van 396 en een mediaan van 301 meter. De afstanden op basis van 100x100-metergebieden zijn kleiner dan bij de 500x500-metergebieden. Dit komt door de fijnere uitkadering van gebieden waarbinnen meer dan 5 mensen wonen. Stemlokalen kunnen dan al eerder bij een gebied liggen dat nog nabijer ligt dan de grover gedefinieerde 500x500-metergebieden.

⁹ Op basis van 500x500-metergebieden is in Amsterdam de gemiddelde afstand tot het dichtstbijzijnde stemlokaal het laagste (219 meter) en in Staphorst het hoogste (1.132 meter).

¹⁰ Zandvoort en Haarlem hebben een gezamenlijke ambtelijke organisatie die onder andere de stembureaus regelt. Het zou kunnen verklaren waarom Zandvoort tussen de grote gemeenten staat.

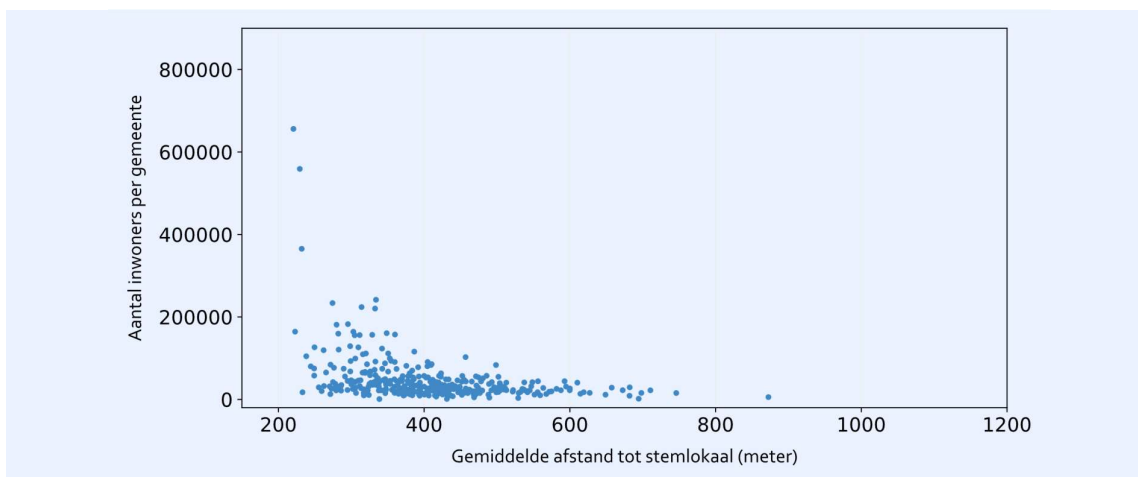
¹¹ Afgeleid uit hun adressendichtheid. Later in deze rapportage constateren we dat de adressendichtheid (stedelijkheid) samenhangt met een kleinere gemiddelde afstand tussen inwoner en het dichtstbijzijnde stemlokaal.

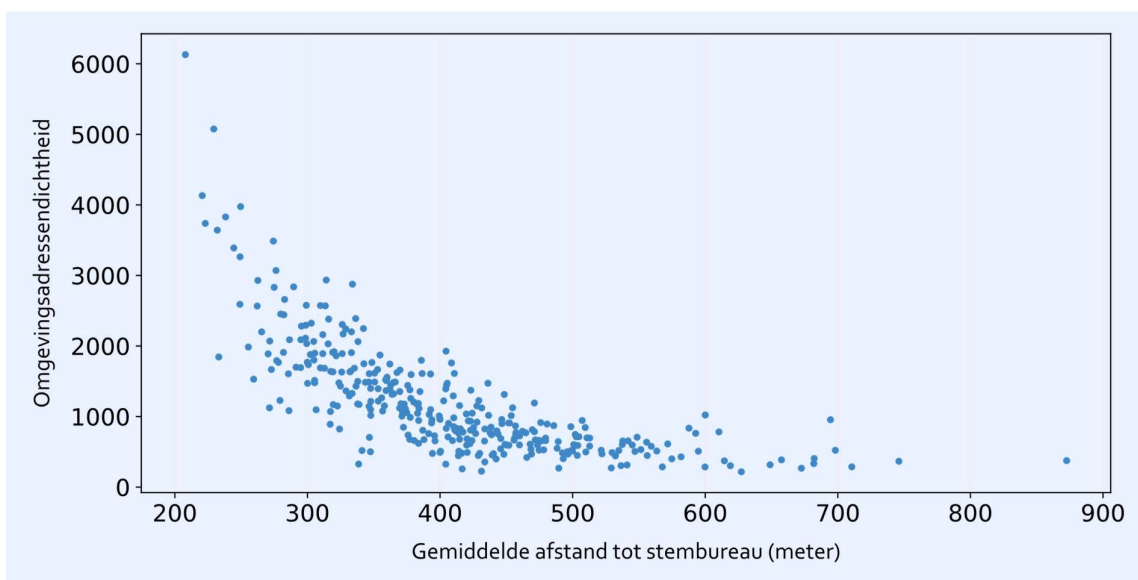

Figuur 2 toont de afstand van de stemlokalen in gemeenten naar inwoneraantal en Figuur 3 naar omgevingsadressendichtheid. Te zien is dat plekken met een kleine gemiddelde afstand tot het stemlokaal over het hele land worden aangetroffen, zowel in gemeenten met veel als met weinig inwoners. Wel is er een tendens te zien van grotere afstanden in gemeenten met kleinere omgevingsadressendichtheid. Plekken met een grote gemiddelde afstand tot het stemlokaal (boven de 500 meter) bevinden zich tevens vrijwel uitsluitend in gemeenten met weinig inwoners.

Figuur 2: Gemiddelde afstand tot stemlokalen naar inwoneraantal in gemeenten

Figuur 3: Gemiddelde afstand tot stemlokalen naar omgevingsadressendichtheid, op gemeenteniveau

Binnen een gemeente kan de afstand naar het dichtstbijzijnde stemlokaal verschillen. De gemeente Zeewolde heeft de grootste verschillen, met een standaarddeviatie van 1.186 meter. Deze gemeente heeft één kern met 11 stemlokalen en een groot buitengebied. De gemeente heeft ruim 24.000 inwoners, waarvan ruim 2.000 in het buitengebied wonen. In Baarle-Nassau (met drie kernen en vier stemlokalen) wonen relatief veel inwoners in het buitengebied. De gemiddelde afstand naar het dichtstbijzijnde stemlokaal heeft in deze gemeente een standaarddeviatie van 985 meter. Ruim een derde van de ongeveer 7.000 inwoners woont in het buitengebied van Baarle-Nassau of Ulicoten. De

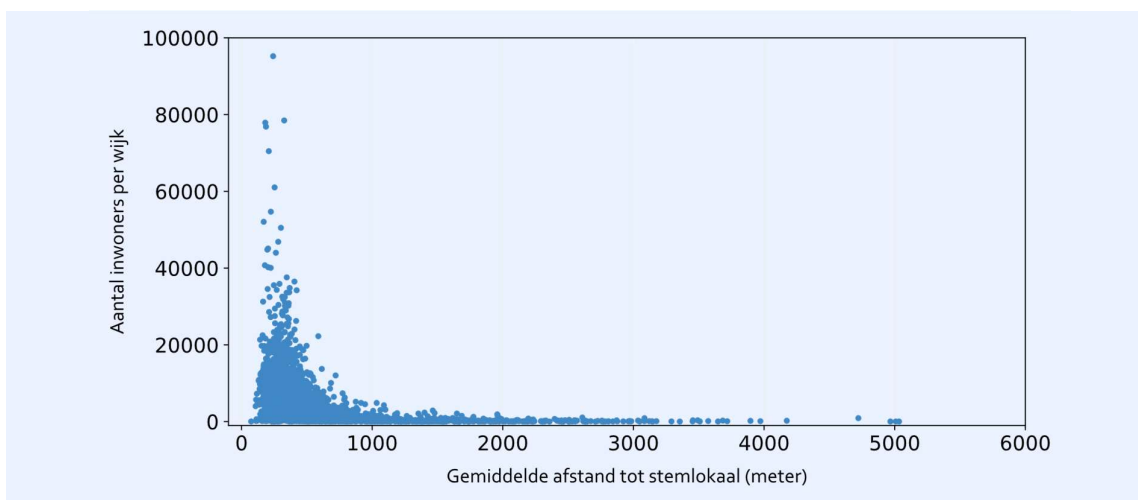

kleinste verschillen in afstand binnen een gemeente zijn te vinden in Haarlem (standaarddeviatie van 115 meter) en Schiedam (125 meter).¹² Bijlage B.1.1 toont een lijst van gemeenten met de standaarddeviatie.

De afstand naar het dichtstbijzijnde stemlokaal is ook per wijk berekend. De kleinste gemiddelde afstand per wijk (met minimaal 100 inwoners) is gemeten in de Schinkelbuurt (108 meter) en Chassébuurt (111 meter) in Amsterdam. De grootste gemiddelde afstanden zijn gevonden in het buitengebied in Dronten (4.722 meter) en Vilsteren in Ommen (4.174 meter).¹³ Figuur 4 toont de gemiddelde afstand op wijkniveau. Te zien is dat in wijken met weinig inwoners de gemiddelde afstand tot stemlokalen vaker relatief groter is. In wijken met veel inwoners is de gemiddelde afstand doorgaans klein.

Figuur 4: Gemiddelde afstand tot stemlokalen naar inwoneraantal in wijken

Wijken verschillen onderling niet alleen in de gemiddelde en mediane afstand, maar ook in de variatie die we daarbinnen tegenkomen. Zo verschilt de afstand tot stemlokalen binnen de ene wijk enorm (met stemlokalen die erg dichtbij de inwoner liggen én stemlokalen die heel ver weg liggen), terwijl in de andere wijk de afstanden erg op elkaar lijken. Wijken met grote verschillen in afstand zijn het buitengebied van Lelystad (met een standaarddeviatie van 2.561 meter) en de wijk met buurtschappen Appel, Driedorp, Kruishaar, Prinsenkamp en Slichtenhorst in de gemeente Nijkerk (met een standaarddeviatie van 2.460 meter).

De kleinste wijkverschillen zijn te vinden in kleine wijken zoals Drachten Oost in de gemeente Smallerland en Olympiakwartier Oost in Almere. Deze buurten zijn te klein om een standaarddeviatie te berekenen. Kleine wijkverschillen zijn ook te vinden in dichtbevolkte wijken als de Bellamybuurt, Chassébuurt en Schinkelbuurt in Amsterdam (standaarddeviatie tussen 47 en 50 meter) en Nieuw Mathenesse in Rotterdam (15 meter). Het complete overzicht is opgenomen in Bijlage B.

¹² Uitgaande van 500x500-metergebieden hebben Haarlem (108 m) en Hendrik-Ido-Ambacht (123 m) de laagste standaarddeviatie, Zeewolde (1.635 m) en Staphorst (1.184 m) hebben de grootste standaarddeviatie.

¹³ In 500x500-metergebieden is de Schinkelbuurt in Amsterdam wederom de wijk met de kleinste gemiddelde afstand en het buitengebied van Dronten de wijk met de grootste gemiddelde afstand.

Het is van belang om rekening te houden met het feit dat de gemiddelde afstand op wijkniveau sterk gekleurd kan zijn door de aanwezigheid van mobiele stemlokalen. Afstanden konden immers niet worden berekend voor dit soort stemlokalen. Wanneer er in bepaalde wijken een grote inzet is van mobiele stemlokalen, bijvoorbeeld om een grote afstand tot reguliere stembureaus op te vangen, is het beeld over een wijk niet helemaal accuraat.

2.2.2 Maximale afstand

De Kiesraad geeft gemeenten als richtlijn een maximale afstand voor de gewogen gemiddelde afstand tussen het woonadres en de dichtstbijzijnde stembureaulocatie, volgens Tabel 2.¹⁴

Tabel 2: Maximale afstand, op basis van de adressendichtheid

Woonomgeving	Aantal adressen per km ²	Maximale afstand
Niet stedelijk	Minder dan 500 adressen	1 kilometer
Weinig tot matig stedelijk	Tussen 500 en 1.500 adressen	750 meter
Stedelijk tot sterk stedelijk	Meer dan 1.500 adressen	500 meter

Alle gemeenten voldoen aan deze richtlijn in GR26. Dat wil zeggen dat het gewogen gemiddelde van de afstand tot het dichtstbijzijnde stemlokaal voor elke gemeente binnen de maximale afstand ligt, gegeven de stedelijkheid van de gemeente. Binnen een gemeente kan het wel voorkomen dat de gewogen gemiddelde afstand voor een bepaalde wijk, gezien hun stedelijkheid, hoger is dan de maximale afstand. Dit is het geval voor buitengebieden en kleine dorpen en buurtschappen.

Landelijk gezien woont 8,4% van de inwoners verder dan de maximale afstand uit de richtlijn. Dit verschilt per gemeente, zie Tabel 3. Er zijn 4 gemeenten waar minder dan 1% van de inwoners verder woont dan de maximale afstand: Westervoort, Geertruidenberg, Stede Broec en Uitgeest. Bij de gemeente Rozendaal woont 47% van de inwoners verder dan de maximale afstand, ondanks dat de gemiddelde gewogen afstand van 695 meter binnen de richtlijn van 750 meter valt voor een weinig tot matig stedelijke omgeving. Andere gemeenten waar meer dan een kwart van de inwoners verder weg woont dan de maximale afstand zijn Westerwolde (29%) en Etten-Leur (26%).

¹⁴ Kiesraad. (2025). Toolkit verkiezingen. Voldoende goed bereikbare stemlokalen voor de kiezer, vastgesteld op 16 juni 2025. 's-Gravenhage: Kiesraad, p. 3. <https://www.kiesraad.nl/verkiezingen/adviezen-en-publicaties/publicaties/2025/07/09/instructie-stappenplan-voldoende-goed-bereikbare-stemlokalen-voor-de-kiezer>

Tabel 3: Aantal gemeenten per percentage inwoners dat verder woont dan maximale afstand

% inwoners dat verder woont dan maximale afstand	Aantal gemeenten
< 5 %	57
5-10%	141
10-20%	128
20-30%	13
> 30 %	1

2.3 Openingstijden

Stembureaus zijn regulier geopend van 7.30 tot 21.00 uur. Bij bijzondere en mobiele stembureaus kunnen de openingstijden afwijken. Zij kunnen eerder of later openen en eveneens vroeger sluiten (later sluiten kan niet). Slechts een klein aantal stembureaus heeft afwijkende openingstijden. Stembureaus binnen hetzelfde stemlokaal kunnen afwijkende openingstijden hebben. Als dit het geval is, worden de ruimste openingstijden gehanteerd. Tabel 4 toont de landelijke verdeling van de stemlokalen per openingstijdcategorie.¹⁵ In Bijlage B.1.3 staat daarnaast de verdeling per gemeente voor gemeenten die één of meer stemlokalen hebben met afwijkende openingstijden.

Tabel 4: Verdeling van openingstijden van stemlokalen tijdens GR26

Openingstijden	Aantal stemlokalen
Regulier	8.962
Korter dan regulier	145
Langer dan regulier	25
Totaal	9.132

2.4 Type stemlokalen

Tabel 5 toont het aantal en percentage stemlokalen per type stemlokaal, onderverdeeld in veertien categorieën.¹⁶ De meeste stemlokalen, ruim een kwart (27%), hebben een buurt- of gemeenschapsfunctie. Denk hierbij aan dorpshuizen, buurt- en wijkcentra. Erna volgen kinderopvang- en onderwijsvoorzieningen, goed voor 14% van de stemlokalen. Over het algemeen zijn stemlokalen verspreid over een breed scala aan locatiesoorten: van sportlocaties, zorg- en welzijnslocaties tot aan commerciële locaties en overheidsgebouwen. Dit geldt ook voor de verdeling binnen een gemeente, ook binnen een gemeente is er een keuze tussen verschillende locatiesoorten (behalve voor de drie gemeenten met één stemlokaal). Voor de bereikbaarheid van stemlokalen betekent dit dat inwoners het stemmen makkelijk kunnen combineren met andere activiteiten, zoals het naar school gaan of brengen van de kinderen, sporten, zorg ontvangen of afspraken bij de overheid. Daarnaast beogen buurt- en gemeenschapslocaties laagdrempelige inlooplekken voor iedereen te zijn, waardoor een grote aanwezigheid van stemlokalen op dit soort plekken (27%) bijdraagt aan de bereikbaarheid.

¹⁵ Voor 26 stemlokalen waren de openingstijden in eerste instantie onbekend. Deze zijn handmatig opgezocht in de processen-verbaal.

¹⁶ De indeling in deze categorieën is een schatting, zie voor de gebruikte methode in Bijlage A.3.4. Een stemlokaal is daarnaast niet altijd in een bepaalde categorie te plaatsen. Denk bijvoorbeeld aan een gymzaal in een basisschool.

Kijkend naar de percentages, kan gezegd worden dat de kans relatief groot is dat een inwoner een stemlokaal treft in een buurt- en gemeenschapslocatie of een kinderopvang- en onderwijsvoorziening. Als deze trend zich herhaalt tussen verkiezingen, worden deze twee type locaties als zodanig herkenbaar als plekken om te stemmen. Omdat we in het huidige onderzoek andere indelingen gebruiken dan in voorgaande onderzoeken (waarbij we Kadaster-gebouwfuncties raadpleegden), kunnen we nog geen uitspraken doen over trends (meer over trends in hoofdstuk 4).

We hebben gekozen voor een andere indeling van locatietypen dan gebouwfuncties, omdat we meer willen aansluiten bij de feitelijke praktische rol van de locaties. Kadasterinformatie geeft soms verouderde gebruiksfuncties weer¹⁷, of te algemene of overlappende categorisering. In het huidige onderscheid hebben we niet alleen naar Kadasterinformatie gekeken, maar ook locatiegebruik uit de namen van de locaties gehaald. Alle gedetailleerde stappen staan in Bijlage A.3.4.

¹⁷ Zo was er ten tijde van de metingen voor de Europees-Parlementsverkiezing in 2024 een gebouw met celfunctie, dat in feite een historische functie was (zoals de Koepelgevangenis Arnhem en Deventer Stadshuis). Roex, et al. (2024). Meting Stemlokalen EP 2024. Data-analyse van de Europees-Parlementsverkiezing van 2024. Tilburg: Centerdata. Bij de huidige meting is bij de enkele gevangenis die we onder 'Overig/onbekend' aantreffen, daadwerkelijk sprake van een gevangenis: Penitentiaire Inrichting Nieuwersluis.

Tabel 5: Verdeling van type stemlokalen tijdens GR26

Type stemlokaal	Aantal	Percentage
Buurt- en gemeenschapslocatie <i>bijv: dorpshuis, buurtcentrum, wijkcentrum</i>	2434	26,7%
Kinderopvang- en onderwijsvoorzieningen <i>bijv: kindcentrum, school (po/vo/mbo/hbo/wo)</i>	1295	14,2%
Zorg- en welzijnslocatie <i>bijv: woonzorgcentrum, verpleeg-/verzorgingshuis, dagbesteding, medisch centrum</i>	990	10,8%
Religieus gebouw <i>bijv: gebedshuis, religieus/spiritueel (gemeenschaps)centrum</i>	903	9,9%
Sportlocatie <i>bijv: sporthal, gymzaal, zwembad, sportveld</i>	829	9,1%
Cultuur- en vrijetijdslocatie <i>bijv: cultureel centrum, MFA, zalencomplex, bibliotheek, theater, museum</i>	790	8,7%
Verenigingslocatie <i>sportclub, verenigingsgebouw</i>	458	5,0%
Overheidslocatie <i>bijv: gemeentehuis, provinciehuis, stads(deel)kantoor, brandweerkazerne</i>	451	4,9%
Commerciële locatie <i>bijv: horeca, kantoor, winkel, bedrijf</i>	447	4,9%
Woonlocatie <i>bijv: woongebouw, seniorencomplex</i>	128	1,4%
Mobiel <i>bijv: mobiel stembureau, stembus</i>	100	1,1%
Vervoersknooppunt <i>bijv: treinstation, metrostation, parkeerterrein</i>	45	0,5%
Tijdelijke locatie <i>bijv: tent, tijdelijke unit</i>	17	0,2%
Overig/onbekend <i>bijv: onbekend, uitvaartcentrum, gevangenis, woningcorporatie</i>	245	2,7%
Totaal	9.132	100,0%

3 Verbanden met afstand

In dit hoofdstuk onderzoeken we hoe kenmerken van gebieden samenhangen met de afstand tot stemlokalen. Door middel van een regressieanalyse bekijken we de samenhang van meerdere kenmerken tegelijkertijd. Het voordeel hiervan is dat de eigen bijdrage van elk kenmerk helder wordt, terwijl rekening is gehouden met andere kenmerken. Welke verbanden blijven er over en welke vallen er weg als we een multivariaat (meerdere variabelen) regressiemodel gaan schatten? Bijlage A.3.7 geeft nog wat meer technische details over de regressieanalyse.

Een andere verrijking die we aanbrengen is dat we een veel groter en breder scala aan kenmerken meenemen. Kenmerken halen we uit de Kerncijfers Wijken en Buurten (KWB) van het CBS. Dat betekent tevens dat onze analyse op het wijkniveau plaatsvindt. Deze wijkkenmerken bekijken we in het hoofdmodel samen met nog een variabele uit data die ons door de Kiesraad beschikbaar is gesteld: het opkomstcijfer. Hoe we dit hebben berekend op het wijkniveau, staat in Bijlage A.3.3. Omdat het opkomstcijfer voor een substantieel aantal wijken (855) onbekend is, bekijken we de KWB-wijkkenmerken in samenhang met afstand nog eens in een extra model *zonder opkomst*. De completere wijkdata geeft ons een beter beeld van hoe deze wijkkenmerken samenhangen met de afstand. Daarnaast bekijken we een regressiemodel waarin opkomst wél weer is meegenomen, maar ditmaal wordt bij de wijken met ontbrekende opkomstcijfers het gemeentelijk gemiddelde geïmputeerd. Hierdoor kunnen we wél alle wijken meenemen en zien hoe alle eerder gevonden verbanden tussen KWB-wijkkenmerken en afstand, stand houden als rekening wordt gehouden met opkomstverschillen. Toch heeft ook dit model beperkingen: een substantieel aandeel van de opkomstcijfers is een geïmputeerd gemeentelijk gemiddelde, hetgeen af kan wijken van de realiteit en enige vertekening veroorzaakt. We bekijken dus drie modelvarianten, samengevat in Tabel 6:

Tabel 6: Alternatieve regressiemodellen

Model	Kenmerken in samenhang met afstand	Voordelen	Nadelen	Observatie-aantal	Resultaten-tabel
Hoofdmodel	Alle relevante KWB-wijkenmerken Opkomstcijfer	Geen vertekening door imputatie van ontbrekende waarden	Dataverlies (veel wijken en gemeenten vallen af door ontbrekende waarden)	2.505 wijken 297 gemeenten	In dit hoofdstuk in Tabel 7 en B.2.1
KWB-model	Alle relevante KWB-wijkenmerken	Minimaal dataverlies	Onbekend hoe de afstand samenhangt met opkomst	3.360 wijken 340 gemeenten	In Bijlage B.2.2
Imputatiemodel	Alle relevante KWB-wijkenmerken Opkomstcijfer	Minder dataverlies	Vertekening door imputatie van ontbrekende waarden.	3.340 wijken 339 gemeenten ¹⁸	In Bijlage B.2.3

Hoewel dit hoofdstuk enkel de tabel van het hoofdmodel afbeeldt, nemen we in paragraaf 3.1.1 de resultaten van elk model mee door conclusies te trekken over de robuustheid en praktische betekenis ervan. Robuust zijn verbanden die:

- in alle drie de modellen opduiken; of
- niet in het hoofdmodel evident zijn (mogelijk door ontbrekende gemeenten), maar wel in het model zonder opkomst (KWB-model) en het imputatiemodel mét opkomst en alle gemeenten.

Meer informatie over de specifieke resultaten van elk afzonderlijk model is te vinden in Bijlage B.2.1 t/m B.2.3.

De KWB data bevatten vele wijkenmerken. Hierin hebben we een voorselectie gemaakt voordat we de analyses starten van de drie bovenstaande modellen. Meer over deze voorselectie, de redenen ervoor en procedure, staat in Bijlage A.3.7. Hieronder bespreken we algemene resultaten die we halen uit het geheel, waarna we reflecteren op wat dit allemaal betekent. Tenslotte komen we terug op een aantal opvallende gemeentever schillen die opduiken uit de analyse, nadat al rekening is gehouden met de wijken in deze gemeenten.

3.1.1 Algemene resultaten

Allereerst blijkt dat tussen de 8% (KWB- en imputatiemodel model) en 15% (hoofdmodel) van de wijkverschillen in afstand verklaard kan worden door gemeentever schillen en niet de door ons

¹⁸ We missen opkomstcijfers op stemlokaalniveau voor Gorinchem

meegenomen wijkenmerken zelf.¹⁹ Samen met de gemeentever verschillen, verklaren de wijkenmerken in alle modellen bijna driekwart (71%) van de wijkenverschillen in afstand.

Alle bekeken wijkenmerken hebben een kleine relatie met de afstand. Toch hebben er een aantal desondanks een duidelijk verband door alle regressiemodellen heen. Dat laatste maakt ze robuuste verbanden. Soms varieert de sterkte van het verband tussen modellen, maar het verband is steeds aanwezig en evident in elk van de modellen. Deze robuustheid geeft extra vertrouwen in deze resultaten: dat de uitkomsten niet samenhangen met modelkeuzes, maar een weergave zijn van de realiteit. Hier bespreken we welke kenmerken dat zijn. Vele van deze kenmerken heeft echter zulke kleine verbanden dat deze niet in dit hoofdstuk staan genoemd (coëfficiënten onder de 0,05).²⁰ Deze zijn te zien in Bijlage B.2. Hieronder benoemen welke verbanden we vonden, die we in paragraaf 3.1.2 duiden. Alle variabelen samen gaat het om:

- Samenstelling van soort woningen in de wijk: percentage meergezinswoningen en vrijstaande woningen. Hoe meer een wijk bestaat uit **eenzelfde woningtype**, hoe **groter de afstand**.
- Bevolkingsdichtheid: hoe **stedelijker**, hoe **kleiner de afstand**
- **Gemiddelde afstand tussen alle inwoners en een school**: hoe **groter**, hoe **groter ook de afstand tot het stemblok**
- **De welvaart in een wijk: hoe groter, hoe groter tevens de afstand**, gemeten met:
  1. Gemiddeld aantal personenauto's per huishouden
  2. Mediaan vermogen van huishoudens
- **Aantal inwoners met havo/vwo/mbo2-4 als laatst voltooide opleiding**: hoe **hoger** dit aantal, hoe **groter de afstand**
- **Percentage zelfstandige ondernemers zonder personeel (zzp-ers)**: hoe **hoger**, hoe **kleiner de afstand**

Tenslotte had ook opkomst een robuust verband tussen de twee modellen waarin het opkomstcijfer werd meegenomen. Een **grotere opkomst** hangt samen met een **kleinere afstand**, in tegenstelling tot wat we vonden bij eerdere verkiezingen. Dit komt hoogstwaarschijnlijk doordat we ditmaal derde factoren meenemen die een rol kunnen spelen op de achtergrond. Hierover gaan we dieper in bij paragraaf 3.1.2.

Zoals eerder aangestipt kan het zijn dat het hoofdmodel enkele verbanden mist door de afwezigheid van enkele gemeenten. Hieronder bespreken we verbanden die afwezig zijn in het hoofdmodel in Tabel 7, maar die wel evident zijn in de twee andere modellen (zie Tabel 17 en Tabel 19). Als de coëfficiënten minimaal 0,05 zijn, benoemen we ze hieronder. Deze zijn:

- Het **aantal gescheidenen**: hoe **meer** inwoners gescheiden, hoe **kleiner de afstand** in een wijk
- **Huishoudomvang**: hoe **groter**, hoe **groter de afstand**

Er is ook een aantal wijkenmerken die **geen enkel verband** laten zien met de afstand. Zo blijkt in de datagedreven voorselectie (zie Bijlage A.3.7) geen samenhang tussen de **leeftijdssamenstelling** van

¹⁹ In het imputatiemodel is dat 6%, mogelijk omdat een deel van de gemeentever verschillen nu verschuift naar het wijkeniveau door het toeschrijven van gemeentelijke opkomstgemiddelden aan wijken met ontbrekende opkomstcijfers.

²⁰ Dit zijn gestandaardiseerde coëfficiënten, dus vergelijkbaar tussen kenmerken met hele verschillende meeteenheden. Met andere woorden: de coëfficiënten van kenmerken als inwonersaantal (loopt in de duizendtallen) en gemiddeld aantal personenauto's per huishouden (vaak onder de drie) kunnen onderling worden vergeleken in omvang.

de wijkbevolking enerzijds, en de afstand tot het dichtstbijzijnde stemlokaal anderzijds. Dit steunt ons vermoeden uit onze rapportage over de recentste Tweede Kamerverkiezing (TK25) dat de correlaties met leeftijd vooral worden gedreven door andere kenmerken zoals stedelijkheid (zoals bevolkingsdichtheid of omgevingsadressendichtheid). We merkten immers daar al op dat er relatief meer ouderen wonen in niet-stedelijke gebieden²¹. Nu deze andere kenmerken worden meegenomen in de regressieanalyses, blijkt dat leeftijdssamenstelling zelf geen rol meer speelt. Daarnaast hadden de bevolkingssamenstelling van wijken qua aantal **theoretisch opgeleiden (hbo/vwo), burgerlijke status en geboorteland** (Nederlands, niet-Nederlands Europees of niet-Europees) **geen robuuste samenhang**.

Wijkenmerken die direct wegvallen in de datagedreven voorselectie zijn: de samenstelling in geslacht van de wijkbevolking en het aantal woningen (nieuwbouw en totaal). Tenslotte vallen er een aantal benaderingsmaten voor inkomen en armoede weg, terwijl andere benaderingsmaten hiervoor wél overblijven. Alle resultaten uit de datagedreven voorselectie staan in Bijlage B.2.

3.1.2 Omvang van de verbanden en duiding

De bovenstaande verbanden vragen om duiding. Hoe kan het bijvoorbeeld dat de afstand groter is in wijken waar meer woningen van hetzelfde type zijn? Zijn dat bijvoorbeeld welvarende wijken met meer vrijstaande woningen, waar minder voorzieningen zijn? Het is belangrijk op te merken dat bij alle verbanden al rekening houden met andere mogelijke verbanden. Zo nemen we al de mate van welvaart (bijvoorbeeld mediane huishoudvermogen en aantal personenauto's) en nieuwbouw in een wijk mee in het model. Ook nemen we reeds mee hoe dichtbij andere voorzieningen zijn (grote supermarkt, school, kinderopvang en huisarts). Toch kan het zo zijn dat een aantal wijkenmerken die niet in de CBS data staan, op de achtergrond een invloed uitoefenen. Denk aan bijvoorbeeld het totaalaantal aan voorzieningen in een wijk.

Hieronder zullen we eerst nagaan hoe groot de verbanden zijn en alleen van de belangrijkste verbanden een inhoudelijke duiding geven. In dit hoofdstuk drukken we verbanden uit in gestandaardiseerde regressie-coëfficiënten. We gebruiken hiervoor de gestandaardiseerde Bèta (β) coëfficiënt, die de unieke bijdrage van elke variabele op de afstand weergeeft. Bijvoorbeeld: als $\beta = 1,2$ voor de bevolkingsdichtheid van een wijk, dan is het gemiddeld zo dat de afstand met 1,2 standaarddeviatie hoger is in een wijk die één standaarddeviatie²² hoger ligt in de bevolkingsdichtheid dan een andere wijk (ceteris paribus).

We bespreken hier alleen de verband omvang van kenmerken wier (gestandaardiseerde) coëfficiënt minimaal 0,05 (of $-0,05$) bedroeg, en die zoals hierboven aangestipt robuust waren in alle modellen. Zo is het percentage zelfstandigen wel een robuuste factor, maar met een zeer klein verband (kleiner dan $-0,05$). We gebruiken de coëfficiënten uit het hoofdmodel. Tabel 7 geeft de belangrijkste resultaten weer van dat model. De volledige regressietabel over het hoofdmodel staan in Bijlage B.2.1 en die van de andere modellen in B.2.2 en B.2.3.

²¹ Rechtes, L. & Meere, De, F. (2022). Het platteland in beeld. Utrecht: Verweij-Jonker.

²² De gemiddelde afstand van alle individuele wijken (op gemiddeld wijkinkomen) ten aanzien van het grote gemiddelde over alle wijkinkomens heen.

Beginnend met de grootste coëfficiënt, namelijk die van het **aandeel vrijstaande woningen**, dan is te zien dat deze positief is. Dat betekent dat de gemiddelde afstand *langer* is in wijken waar een groter aandeel woningen vrijstaand zijn. De regressiecoëfficiënt (aangeduid als β) bedraagt 0,27. In een wijk waar het aandeel vrijstaande woningen één standaarddeviatie²³ hoger ligt dan in een andere wijk, de gemiddelde afstand 0,27 standaarddeviatie langer is. Deze 0,27 kan worden gezien als een correlatiescore die nul zou bedragen bij geen enkele samenhang en één bij perfecte samenhang. Dit was ook het geval bij de Pearson's correlatiescore zoals gebruikt in eerdere rapportages. Het verschil is echter dat bij een regressiecoëfficiënt al rekening is gehouden met wijkverschillen in stedelijkheid, inkomen, welvaart en andere kenmerken. Uit deze regressiecoëfficiënt kan bovendien een gemiddeld procentueel verschil worden berekend, die gepaard gaat met elk standaarddeviatie-verschil in inwonersaantal.²⁴ Tussen wijk A die precies gemiddeld is qua aandeel vrijstaande woningen, en wijk B die een één-standaarddeviatie hoger aandeel vrijstaande woningen heeft, zien we de afstand groeien met 31%. Al met al is de samenhang niet groot, doch ook niet minuscuul en duidelijk aanwezig. Tevens zien we dat de afstand niet alleen groter is bij meer vrijstaande woningen, maar ook als het aandeel meergezinswoningen en hoekwoningen groter is. Hierbij is wel belangrijk op te merken dat er reeds rekening is gehouden met de gemiddelde omvang van huishoudens in wijken (zie de volledige tabel in Bijlage B.2.1). De bevindingen komen dus niet doordat er wellicht vaker gezinnen wonen in wijken met meer eengezinswoningen en vaker eenpersoonshuishoudens in wijken met meer appartementen. Dit betekent dat: hoe *minder* gemengd gebouwd wijken zijn (hoe meer woningen in een wijk van één type zijn), hoe groter de afstand tot het meest nabijgelegen stemlokaal. Het is lastig hier een achterliggende verklaring voor aan te wijzen. Mogelijk is het aantal voorzieningen in wijken waar gemengder gebouwd is groter. We nemen wel al de gemiddelde afstand tot een grote supermarkt, school, kinderdagverblijf en huisarts mee, maar niet het totale aantal voorzieningen.²⁵

In het geval van **bevolkingsdichtheid** is de samenhang minder sterk, maar wel nog steeds evident. De coëfficiënt bedraagt hier -0,18, met wederom nul als indicatie van geen enkele samenhang en één als perfecte samenhang. Het is dus een kleine samenhang, maar wel betekenisvol. Als we weer twee wijken vergelijken waarvan één er een hogere bevolkingsdichtheid heeft dan de ander (en het verschil is één standaarddeviatie), dan is de gemiddelde afstand in die wijk 16% lager ten opzichte van de wijk met een lagere bevolkingsdichtheid. Dit betekent dat, consistent met onze analyse voor de TK25, stedelijkheid samenhangt met een kortere afstand tot het dichtstbijzijnde stemlokaal. De stedelijkheidsindicator die de doorslag geeft, is de bevolkingsdichtheid en niet de omgevingsadressendichtheid. De laatste heeft een correlatiescore van bijna nul en zonder statistische significantie. Bij de analyses voor de TK25 vonden wij daarentegen wel een duidelijk verband met omgevingsadressendichtheid. Dit valt naar onze inschatting nu weg omdat we de bevolkingsdichtheid tegelijkertijd bekijken in het model, evenals de nabijheid van andere voorzieningen. Toch zien we wederom dat stedelijkheid, gemeten met de bevolkingsdichtheid, een duidelijk verband heeft met de afstand. Ook zien we dat het belangrijk is om stedelijkheid mee te nemen bij het bekijken van de andere wijkkenmerken, omdat stedelijkheid vaak zowel samenhangt met de afstand als met vele andere wijkkenmerken.

²³ Gemiddelde afwijking tot het grote gemiddelde tussen alle wijken

²⁴ Dit is berekend door de exponent te nemen van de coëfficiënt, waar vervolgens 1 van wordt afgetrokken. Dit omdat we met gelogaritmiseerde variabelen werken. Voor meer toelichting, zie Bijlage A.3.7.

²⁵ Hoewel het zo kan zijn dat er meer voorzieningen zijn in wijken waar gemengder wordt gebouwd qua woningtype, neemt onze analyse alleen de variatie in woningtype mee en niet tevens in gebouwen die niet-woning zijn.

Ten derde zien we een verband tussen het aantal gescheidenen in een wijk en de afstand in de twee alternatieve modellen, dat wegvalt als we een aantal gemeenten missen in de data zoals in het hoofdmodel. Het verband is klein, maar desalniettemin evident met een coëfficiënt tussen de -0,08 (KWB-model) en -0,11 (imputatiemodel). Dit betekent dat in een wijk die 1-standaarddeviatie meer gescheiden inwoners heeft dan de ander, de afstand rond de 9% kleiner is. Mogelijk wonen er in stedelijke gebieden meer gescheidenen, maar deze wijkfactor is al constant gehouden in de analyse tussen wijken die we hierboven vergelijken. Een achterliggende verklaring is lastig te achterhalen en vereist verder onderzoek.

Ook valt op dat we opnieuw een klein verband aantreffen tussen welvaart en een grotere afstand, net zoals bij de analyses voor de TK25. Dankzij de huidige regressiemethodiek weten we dat dit verband tevens opgaat als we rekening houden met zaken als stedelijkheid, iets dat we vermoedden bij de voorgaande analyses maar niet konden aantonen met afzonderlijke correlatietests. Sterker nog, we vinden nu consistent hetzelfde verband over meerdere indicatoren van welvaart. De afstand is immers tevens groter in wijken waar **huishoudens gemiddeld meer vermogen** ($\beta = 0,09$) en **meer personenauto's bezitten** ($\beta = 0,06$). Ook is de afstand groter in wijken met een **hogere WOZ-waarde**, net als bij de TK25 ($\beta = 0,05$). Deze verbanden zijn desalniettemin klein, zoals ook bij de eerdere verkiezing is geconstateerd. We hebben met het model kunnen uitsluiten dat stedelijkheid, leeftijdssamenstelling, huishoudomvang, opleidingsniveau of geboorteland achterliggende verklaringen kunnen zijn voor de grotere afstand in welvarende wijken. Dit maakt het tegelijk lastig aan te wijzen wat dan wél dit verband verklaart. Hiervoor is verder gericht onderzoek nodig.

Verder zien we dat, hoe groter de **gemiddelde afstand van alle inwoners tot de dichtstbijzijnde school**, hoe groter ook de afstand tot het dichtstbijzijnde stemlokaal ($\beta = 0,07$). Gezien een duidelijk aandeel van de stemlokalen dat zich in onderwijs- of kinderopvanglocaties bevindt, lijkt een klein verband in de lijn der verwachting (zie paragraaf 2.4). Ook suggereert de aanwezigheid van een nabije school erop dat een gebied minder afgelegen is, en stemlokalen dus eerder dichterbij liggen.

Interessant zijn verder de bevindingen dat de afstand gemiddeld groter is bij een groter **aantal inwoners met havo/vwo/mbo2-4 als laatst voltooide opleiding** en juist kleiner bij meer zzp-ers. We hebben hier geen duidelijke verklaring voor. Het is belangrijk op te merken dat het bij deze havo/vwo/mbo2-4 geschoolden zowel kan gaan om jongeren die nog aan het studeren zijn als inwoners die geheel niet meer in opleiding zijn. Er is sprake van een veelheid aan situaties bij deze groep qua leeftijd, huishoudvorm, inkomen en vermogen: thuiswonende studenten, uitwonende studenten, werkenden, werkzoekenden, gepensioneerd, of personen buiten de arbeidsmarkt en niet in opleiding. Bij de TK25 wezen we erop dat deze diverse groep havo/vwo/mbo2-4 opgeleiden vaker in niet-stedelijke gebieden wonen, en daardoor misschien verband houden met een grotere afstand²⁶. Toch blijft dit verband nu overeind, ondanks het meenemen van stedelijkheidsverschillen. Gericht onderzoek is nodig om een onderliggende verklaring te achterhalen. Hetzelfde geldt voor het resultaat met betrekking tot het percentage zelfstandigen.

²⁶ CLO (2024). *Hbo- en wo-geplumeerden, 2023* (indicator 2100, versie 15, 26 juni 2024), www.clo.nl. Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Den Haag; PBL Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag; RIVM Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, Bilthoven; en Wageningen University and Research, Wageningen. Geurkink, B. & Miltenburg, E. (2023), *Somber over de samenleving? Een studie naar verschillen in maatschappelijk onbehagen in Nederland*. Den Haag: SCP.

Ook zien we, net als bij de analyses voor de TK25, een klein verband tussen het **opkomstpercentage** en de gemiddelde afstand tussen inwoner en stemlokaal ($\beta = 0,06$). Interessant genoeg is het verband nu tegengesteld aan wat we bij deze eerdere verkiezing vonden: de opkomst is *hoger* in wijken met een kortere afstand tot het dichtstbijzijnde stemlokaal. We vermoeden niet dat dit verschil wijst op een verandering tussen de twee verkiezingen, maar op het belang van het meenemen van vele wijkenmerken tegelijk. Nu we opkomst naast andere wijkenmerken bekijken, verandert het verband. Bij de TK25 vermoedden we reeds dat stedelijkheid samenhangt met het lagere opkomstcijfer in gebieden met een grotere afstand. In steden met meer inwoners is immers zowel sprake van een kleinere afstand als een lagere opkomst, zo bleek uit eerder onderzoek elders.²⁷ Nu we stedelijkheid tegelijkertijd bekijken in hetzelfde model met opkomst blijkt dus ook dat, wanneer we daar rekening mee houden, het verband omdraait. Dat betekent dat tussen wijken met dezelfde bevolkingsdichtheid de opkomst hoger ligt in die wijken waar inwoner en stemlokaal gemiddeld dichterbij elkaar wonen. Het is op basis van deze data (momentopname op één punt in de tijd) niet mogelijk een causaal verband te herleiden. Wel toont het Lokaal Kiezersonderzoek aan dat kiesgerechtigden die niet stemmen een ‘te grote’ afstand meenemen in hun overweging.²⁸

Tenslotte vinden we een even klein verband als opkomst voor de gemiddelde **omvang van huishoudens** binnen wijken met de afstand tot het dichtstbijzijnde stemlokaal ($\beta = 0,06$). Dit verband valt weg in het hoofdmodel met minder gemeenten, maar is aanwezig in de overige modellen. In wijken waar meer grotere huishoudens zijn, zoals grote gezinnen, is de afstand tot het stemlokaal gemiddeld groter. Merk op dat in studentenhuizen elke bewoner telt als een eigen huishouden. Ook hebben we al rekening gehouden met relevante zaken als stedelijkheid en het soort woningtypes en de afstand. Het zou kunnen dat gemeenten bij het toedelen van locaties kijken naar het aantal stemgerechtigden per wijk en minderjarige inwoners van gezinnen buiten beschouwing laten. Dit zouden we kunnen uitsluiten als we de gemiddelde afstand zouden kunnen berekenen voor stemgerechtigden in plaats van alle inwoners.

²⁷ Houwelingen, P. van (2017). Political participation and municipal population size: A meta-study. *Local Government Studies*, 43(3), 408-428.

Koerntjes, D. (2022). Het verschil in opkomst tussen Tweede Kamerverkiezingen en gemeenteraadsverkiezingen. CBS: Geraadpleegd op 19 januari 2026 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2022/het-verschil-in-opkomst-tussen-tweede-kamerverkiezingen-en-gemeenteraadsverkiezingen?onepage=true>

²⁸ 5% van de respondenten die niet had gestemd vond het feit dat ‘het stembureau te ver weg was’ een ‘belangrijke’ tot ‘heel erg belangrijke’ reden niet te stemmen. Otjes, S., Mickler, T. et al. (2026). *Lokaal Kiezersonderzoek 2026*. Universiteit Leiden.

Tabel 7: Resultaten hoofdmodel

Wijkenmerk	coëfficiënt	std. error	p-waarde	significant	% verandering ²⁹
% vrijstaande woningen	0,27	0,03	0,001	Ja	31% grotere afstand
bevolkingsdichtheid	-0,18	0,02	0,001	Ja	16% kleinere afstand
aantal gehuwden	0,12	0,04	0,001	Ja	13% grotere afstand
% huishoudens met hoogste inkomen	0,12	0,03	0,001	Ja	13% grotere afstand
aantal mbo studenten	0,11	0,03	0,001	Ja	12% grotere afstand
aantal inkomensontvangers	-0,10	0,05	0,060	Nee	9% kleinere afstand
% meergezinswoningen	0,10	0,02	0,001	Ja	11% grotere afstand
aantal inw. buiten Europa geboren	0,10	0,03	0,001	Ja	11% grotere afstand
mediaan vermogen huishoudens	0,09	0,02	0,001	Ja	9% grotere afstand
aandeel wmo-cliënten	-0,08	0,01	0,001	Ja	8% kleinere afstand
gemiddelde afstand tot school	0,07	0,01	0,001	Ja	7% grotere afstand
aantal woningen	-0,06	0,06	0,279	Nee	6% kleinere afstand
aantal inw. in arbeidsongeschiktheidsuitk.	-0,06	0,02	0,007	Ja	6% kleinere in afstand
aantal havo/ vwo/ mbo2-4 opgeleiden	0,06	0,02	0,006	Ja	6% grotere afstand
gemiddeld aantal personenauto's per huishouden	0,06	0,02	0,001	Ja	6% grotere afstand
opkomstpercentage	-0,06	0,01	0,001	Ja	6% kleinere in afstand
% hoekwoningen (eengezins)	0,05	0,01	0,001	Ja	5% grotere afstand
aantal inw. in Europa geboren (excl. NL)	-0,05	0,02	0,022	Ja	5% kleinere in afstand
gemiddelde WOZ-waarde	0,05	0,01	0,009	Ja	5% grotere afstand

²⁹ Procentueel verschil in de gemiddelde afstand in de wijk die een één-standaarddeviatie hogere waarde heeft in het betreffende wijkenmerk, ten opzichte van een andere wijk.

3.1.3 Gemeenten waar de gemiddelde afstand opvalt, gezien de wijkenmerken

Een bijkomend voordeel van een multilevel regressieanalyse is dat we kunnen identificeren welke gemeenten een grotere of juist kleinere gemiddelde afstand hebben dan verwacht zou worden uit de prevalentie van alle kenmerken van de wijken binnen die gemeente (bijvoorbeeld uit hoe welvarend wijken zijn, hoe homogeen gebouwd, hoe stedelijk, et cetera).³⁰ Onderstaande tabel somt de gemeenten op die afweken van de gemiddelde verwachting in het KWB-model (de regressie-analyse zonder opkomst). We hebben dit model hiervoor gebruikt, omdat het alle gemeenten bevat en dus de meest complete vergelijking tussen gemeenten mogelijk maakt. De ene helft (vijf) gemeenten had opvallend grotere afstanden dan verwacht kan worden op enkel de kenmerken van diens wijken. De andere helft (ook vijf) had juist opvallend kleine afstanden.

Tabel 8: Opvallendste tien gemeenten met hogere of lagere gemiddelde afstand dan verwacht

Gemeente	Systematische afwijking van het gemiddelde	Richting
Midden-Drenthe	0.24	Groter dan verwacht
Noordoostpolder	0.20	Groter dan verwacht
Terneuzen	0.15	Groter dan verwacht
Vijfheerenlanden	0.15	Groter dan verwacht
Best	0.14	Groter dan verwacht
Schouwen-Duiveland	-0.28	Kleiner dan verwacht
Leudal	-0.22	Kleiner dan verwacht
Land van Cuijk	-0.19	Kleiner dan verwacht
Borsele	-0.18	Kleiner dan verwacht
Ooststellingwerf	-0.16	Kleiner dan verwacht

Omdat het hier gaat om afwijkingen die we niet kunnen verklaren uit de meegenomen wijkenmerken, is het lastig om te duiden waarom deze gemeenten opvallen. We kunnen dit hier enkel signaleren en opmerken dat dit dus niet te maken heeft met alle wijkfactoren die we in beeld hebben gebracht. De grotere of juist kleinere gemiddelde afstand komt door andere factoren dan stedelijkheid, woningsamenstelling, of welvaart van huishoudens in wijken en andere relevante wijkfactoren die we hierboven signaleerden. Tevens is gekeken naar de gemeenten die opvallen met het imputatiemodel waar opkomst wél in voorkomt, om zeker te weten dat bovenstaande resultaten niet uitsluitend door het model zelf komen. Daarin komen de meeste gemeenten uit Tabel 8 opnieuw terug.³¹ Ook zitten alle gemeenten uit Tabel 8 in beide modellen bij de twintig meest opvallende gemeenten.

³⁰ Dit kunnen we halen uit de gemeentespecifieke intercept uit de random effects schatting van het regressiemodel, buiten de fixed effects die we berekenen op wijkniveau binnen gemeenten. De gemeentespecifieke intercept is de systematische afwijking van die gemeente van het landelijke gemiddelde, nadat rekening is gehouden met de kenmerken van wijken binnen de gemeente.

³¹ Grotere afstand dan verwacht: Midden-Drenthe, Noordoostpolder, Renkum, Vijfheerenlanden, Heerten. Lagere afstand dan verwacht: Schouwen-Duiveland, Leudal, Land van Cuijk, Borsele, Noardeast-Fryslân.

4 Vergelijking met eerdere verkiezingen

Ook bij de vijf voorgaande verkiezingen zijn onderzoeken naar stemlokalen uitgevoerd: de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 (GR22), de provinciale en waterschapsverkiezingen van 2023 (PSWS23), de Tweede Kamerverkiezing van 2023 (TK23), de verkiezing van het Europees Parlement in 2024 (EP24) en de Tweede Kamerverkiezing van 2025 (TK25). De uitkomsten van de huidige analyse worden met deze voorgaande verkiezingen vergeleken.

4.1 Verschillen in aantallen

Tijdens GR26 zijn er 9.132 stemlokalen ingezet in 340 gemeenten. Tijdens de vorige verkiezing TK25 waren er 9.213 stemlokalen in 345 gemeenten. Als we de gemeenten waar tijdens GR26 geen verkiezingen waren buiten beschouwing laten, dan komen we uit op 9.143 stemlokalen tijdens TK25, elf stemlokalen meer dan tijdens GR26. Deze aantallen zijn heel vergelijkbaar. Tegelijkertijd is de aard van deze verkiezingen anders; het aantal kiesgerechtigden tijdens GR26 is hoger dan tijdens TK25 (+5,9%), terwijl de opkomst een stuk lager ligt (54% versus 78%).³² Een vergelijking met GR22 is niet direct te maken omdat om andere gemeenten gaat en omdat de meting via een andere methode bepaald is.³³

Tabel 9 toont het aantal stembureaus en -lokalen voor de opeenvolgende verkiezingen. De tabel toont tevens het gemiddelde aantal stembureaus per 1.000 stemlokalen.

Tabel 9: Aantallen stembureaus en -lokalen per verkiezing

Verkiezing	Stembureaus	Stemlokalen	# stembureaus per 1000 stemlokalen
GR22 ³³		8.582	
PSWS23	9.177	8.669	1.059
TK23	10.046	9.140	1.099
EP24	9.552	8.846	1.080
TK25	10.082	9.213	1.094
GR26	9.954	9.132	1.090

³² Hierbij is het aantal kiesgerechtigden tijdens TK25 voor de 340 gemeenten die meededen tijdens GR26 (13.455.828) vergeleken met het aantal kiesgerechtigden tijdens GR26 (14.244.433). Vanwege het ontbreken van Gorinchem in het aantal kiesgerechtigden is ook deze gemeente buiten beschouwing gelaten.

³³ Bij deze verkiezingen deden 333 van de 345 gemeenten mee. Tevens zijn de cijfers van de GR22 verkiezing in mindere mate vergelijkbaar omdat er een andere aggregatiemethode is gebruikt: bij de GR22 verkiezing werd alleen geaggregeerd op basis van coördinaten van stembureaus, bij de volgende verkiezingen is deze methode verbeterd door tevens rekening te houden met zowel adresgegevens als coördinaten van stembureaus. Zie ook: Höcük, S, Kumar, P. & Den Uijl, M. (2023). Meting stemlokalen PSWS 2023. Data-analyse van de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen van 2023. Tilburg: Centerdata.

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/09/25/12-bijlage-bij-brief-centerdata-meting-stemlokalen-ps-ws-2023>

4.2 Verschillen in afstand

Bij het vergelijken van de afstand van stemlokalen met die van de vorige verkiezingen is het nodig om ook de analyses op 500x500-metergebieden te vergelijken. Tabel 10 toont de resultaten van deze vergelijking. We zien een nagenoeg ongewijzigde gemiddelde en mediane afstand ten opzichte van TK25. In het algemeen is te zien dat de afstanden bij TK verkiezingen iets lager liggen dan bij andere verkiezingen. Een mogelijke oorzaak hiervoor is dat gemeenten rekening houden met de hogere opkomst bij TK verkiezingen en daardoor meer stemlokalen inzetten, met als gevolg dat stemlokalen mogelijk iets dichterbij de inwoners liggen. Dit geldt niet voor GR26, waar de gemiddelde en mediane afstand vergelijkbaar is met die van TK25.

Tabel 10: **Gemiddelde en mediane** afstanden naar stemlokalen per verkiezing

Verkiezing	Gemiddelde (500x500 meter)	Mediaan (500x500 meter)	Gemiddelde (100x100 meter)	Mediaan (100x100 meter)
GR22 ³³	409	311		
PSWS23	408	310		
TK23	400	302		
EP24	408	307	359	288
TK25	397	302	352	282
GR26	396	301	351	282

De gemeente Staphorst heeft bij de vijf laatste verkiezingen telkens de hoogste gemiddelde afstand (op basis van 500x500 meter). Bij GR26 en TK25 is de laagste gemiddelde afstand (op basis van 500x500 meter) gemeten in de gemeente Amsterdam, terwijl dat de drie verkiezingen daarvoor het geval was in de gemeente 's-Gravenhage. Voor GR22 zijn de gemeenten met de hoogste en laagste afstand niet bekend.

4.3 Verschillen in locaties

De Kiesraad geeft gemeenten de richtlijn dat minimaal 80% van de stembureau locaties opnieuw wordt aangeboden op dezelfde plek.³⁴ Deze opnieuw aangeboden locaties noemen we hier herhalingslocaties. Bij GR26 kon in 94,2% van de 9.132 stemlokalen op dezelfde locatie worden gestemd als tijdens de TK25. Dit percentage verschilt per gemeente, zie Tabel 11. Als een gemeente bij GR26 meer stemlokalen had dan bij de voorgaande verkiezing, wordt een nieuw stemlokaal niet meegerekend als eenzelfde locatie. De gemeente Hillegom heeft bijvoorbeeld tien stemlokalen bij GR26 en negen stemlokalen bij TK25, waarbij er zes hetzelfde zijn. Dit wordt berekend als een percentage van 60% (zes van de tien) aan herhalingslocaties. Voor de volledigheid berekenen we daarom ook het percentage extra stemlokalen (in dit voorbeeld 10%, één van de tien) en het percentage andere locaties (in dit voorbeeld 30%, drie van de tien). Voor een compleet overzicht van deze percentages herhalingslocaties per gemeente, zie Bijlage B.3.

In de gemeenten Terschelling (5 stemlokalen) en Vaals (6 stemlokalen) zijn tussen de TK25 en GR26 procentueel de meeste stemlokalen van locatie veranderd. In deze gemeenten stond bij GR26 meer

³⁴ Kiesraad. (2025). Toolkit verkiezingen. Voldoende goed bereikbare stemlokalen voor de kiezer, vastgesteld op 16 juni 2025. 's-Gravenhage: Kiesraad, p. 3. <https://www.kiesraad.nl/verkiezingen/adviezen-en-publicaties/publicaties/2025/07/09/instructie-stappenplan-voldoende-goed-bereikbare-stemlokalen-voor-de-kiezer>

dan 30% van de stemlokalen op een andere locatie dan bij TK25. In 126 gemeenten is het aantal stemlokalen niet veranderd en is ook hun locatie niet veranderd. In 31 gemeenten zijn alle stemlokalen bij GR26 op dezelfde locatie als bij TK25, maar zijn er één of meerdere stemlokalen bijgekomen.

Tabel 11: Aantal gemeenten met percentage opnieuw aangeboden locaties

% herhalingslocaties	# gemeenten vergeleken met TK25
Minder dan 80,0%	14
Tussen 80,0% en 89,9%	50
Tussen 90,0% en 99,9 %	150
100%	126
Totaal	340

5 Conclusie

In dit onderzoeksrapport beantwoorden we de volgende hoofdvraag: In hoeverre verschilt de bereikbaarheid van stemlokalen binnen en tussen Nederlandse gemeenten, gemeten aan de afstand van inwoner tot het dichtstbijzijnde stemlokaal en de ruimtelijke herkenbaarheid van de locatie? Hangen deze verschillen samen met kenmerken van (inwoners van) wijken en zijn deze verschillen veranderd ten opzichte van eerdere verkiezingen? Deze vraag hebben we beantwoord aan de hand van een aantal deelvragen, waar we in deze conclusie op terugblikken.

Allereerst: **Hoeveel stemlokalen zijn er per gemeente, hoe zijn ze geografisch verspreid en welke kenmerken hebben ze in termen van openingstijden, type en aantal stembureaus?** Er zijn 9.132 stemlokalen ingezet en door de Kiesraad 9.954 stembureaus geregistreerd. Verreweg de meeste stemlokalen hebben één stembureau (91% van de stemlokalen); minder dan 10% heeft twee stembureaus en minder dan 1% heeft er meer dan twee (maximaal vier). Het inzetten van één of meer stembureaus in één stemlokaal maakt uit voor de mate van drukte in het stemlokaal. We zien dat de grote steden veelal de laagste gemiddelde afstand hebben, terwijl grotere afstanden (boven de 650 meter) zich vooral in niet-stedelijke gemeenten bevinden. Bijna alle stemlokalen zijn geopend tijdens de reguliere openingstijden (98%), terwijl bijna 2% korter open is dan regulier en een zeer kleine restgroep van 25 stemlokalen in het land langer dan regulier open is. Stemlokalen zijn te vinden in een breed scala aan locaties, waarbij geen enkel type locatie de meerderheid omvat. De vaakst aangetroffen locatie is buurt- en gemeenschapslocaties (27%), gevolgd door kinderopvang- en onderwijsvoorzieningen (14%).

Ten tweede: **Wat is de gemiddelde en mediane afstand van inwoners tot het dichtstbijzijnde stemlokaal per wijk en per gemeente?** De gemiddelde afstand tussen inwoner en het dichtstbijzijnde stemlokaal bedraagt 351 meter en de mediane afstand 282 meter. De gemiddelde en mediane afstand voldoen hiermee ook aan de eerdergenoemde instructie van de Kiesraad aan gemeenten. Daarin wordt aanbevolen om stemlokalen niet verder dan 1 kilometer van inwoners te plaatsen in niet-stedelijke gebieden³⁵. In matig stedelijke gebieden is dat maximaal 750 meter³⁶ en in sterk stedelijke gebieden maximaal 500 meter³⁷.

Hoeveel inwoners wonen verder van het dichtstbijzijnde stemlokaal dan de door de Kiesraad aanbevolen maximale gemiddelde afstand? Hoewel de landelijke gemiddelden voldoen aan de aanbevolen richtlijn, kan het nog steeds zo zijn dat er binnen gemeenten, wijken en buurten inwoners zijn die verder weg wonen van het dichtstbijzijnde stemlokaal dan aanbevolen. Allereerst zien we alle gemeenten voldoen aan deze richtlijn: de gemiddelde afstand tot het dichtstbijzijnde stemlokaal valt voor elke gemeente binnen de maximale afstand, gegeven de stedelijkheid van de gemeente. Binnen gemeenten zijn er echter gebieden, zoals buitengebieden en kleine dorpen, waar de lokale gemiddelde afstand verder ligt dan de richtlijn. Landelijk gezien woont 8% van de inwoners verder dan de aanbevolen maximale afstand. Dit percentage verschilt echter tussen gemeenten.

Hoe verschillen deze afstanden tussen gemeenten en tussen wijken binnen gemeenten? Het valt op dat de afstand het kleinst is in de G4 gemeenten en in een aantal andere grotere gemeenten

³⁵ Een adressendichtheid onder de 500 adressen per vierkante kilometer.

³⁶ Een adressendichtheid tussen de 500 en 1.500 adressen per vierkante kilometer.

³⁷ Een adressendichtheid van boven de 1.500 adressen per vierkante kilometer.

zoals Haarlem en Delft. De gemiddelde afstand tot stemlokalen is bij deze gemeenten niet hoger dan 250 meter en in Amsterdam het kortst met 208 meter. Gemeenten met de langste gemiddelde afstanden zijn Baarle-Nassau, Staphorst en Westerwolde (meer dan 700 meter). Deze gebieden zijn volgens de indeling van de instructie niet stedelijk³⁸, waardoor deze afstanden binnen de recente aanbeveling van de Kiesraad vallen.³⁹ Ook binnen dezelfde gemeente verschilt de afstand alsnog tussen wijken, soms in grote mate. In lijn van de verwachting is de afstand relatief groot in wijken met weinig inwoners, terwijl de afstand klein is in dichtbevolkte wijken.

In hoeverre hangen verschillen in afstand samen met kenmerken van (inwoners van) wijken?

Gezien wijken substantieel variëren in de gemiddelde afstand tot het dichtstbijzijnde stemlokaal, is het interessant om na te gaan welke wijkkenmerken met deze afstand samenhangen. Zoals vermoed, is de stedelijkheid (gemeten als bevolkingsdichtheid) één van de duidelijkste kenmerken die samenhangt met een kleinere gemiddelde afstand. De afstand is gemiddeld juist groter in wijken met veel van hetzelfde woningtype (vooral bij vrijstaande woningen, maar ook meergezinswoningen) en bij meer welvaart onder huishoudens in de wijk (mediaan vermogen en aantal personenauto's). Interessant genoeg is de afstand ook groter in wijken met meer inwoners met als laatst voltooide opleidingsniveau havo, vwo of mbo2-4 en grotere huishoudens. De afstand is juist kleiner in wijken die stedelijker zijn, waar ook de school dichtbij inwoners is en waar meer zzp-ers en gescheidenen wonen. Ook is de afstand kleiner in wijken met een hogere opkomst. Alle verbanden zijn echter klein, maar wel evident. De leeftijdssamenstelling, geboorteland en het percentage inwoners of huishoudens in armoede of juist met hoge inkomens hadden geen (of geen robuuste) samenhang met de afstand. Tenslotte blijven er opvallende gemeentever verschillen in afstand over die niet verklaard worden uit de in de analyse meegenomen kenmerken van hun wijken. Al met al hangen vele verschillende wijkkenmerken duidelijk samen met de gemiddelde afstand tussen inwoner en meest nabijgelegen stemlokaal, waaronder mogelijk een paar die we in dit onderzoek niet meenamen (zoals het totaal aantal voorzieningen). Een paar hiervan zijn in lijn met bestaande kennis, zoals stedelijkheid, terwijl andere verbanden vragen om meer onderzoek (woningtypen, gescheidenen). De overblijvende rol van niet-gemeten factoren op gemeenteniveau suggereert verder het belang van gemeentelijk beleid, budgetten, de ligging van gemeenten en de beschikbaarheid van ruimten.

Is er een verband tussen afstand tot een stemlokaal en opkomst per wijk? Nu we rekening houden met stedelijkheid en welvaart, zien we dat de opkomst iets hoger is in wijken met een kleinere afstand. We kunnen daar geen oorzakelijk verband uit concluderen, omdat de richting van het verband onduidelijk is.

Hoe herkenbaar zijn stemlokalen? In hoeveel gemeenten wordt, zoals door de Kiesraad aanbevolen, minimaal 80% van de stemlokalen opnieuw aangeboden als in de vorige verkiezing?

Verder valt op dat de meeste stemlokalen van GR26 ook al eerder zijn ingezet bij de voorgaande verkiezing (herhalingslocaties), namelijk 94%. In de instructie die de Kiesraad heeft opgesteld voor gemeenten wordt aangeraden 80% van de locaties opnieuw aan te bieden bij een volgende

³⁸ Zie CBS gegevens: <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/85755NED/table?dl=455E9> Geraadpleegd op 23 januari 2026

³⁹ Kiesraad. (2025). Toolkit verkiezingen. Voldoende goed bereikbare stemlokalen voor de kiezer, vastgesteld op 16 juni 2025. 's-Gravenhage: Kiesraad, p. 3. <https://www.kiesraad.nl/verkiezingen/adviezen-en-publicaties/publicaties/2025/07/09/instructie-stappenplan-voldoende-goed-bereikbare-stemlokalen-voor-de-kiezer>

verkiezing.⁴⁰ In die zin voldoet het landelijke beeld aan de aanbeveling. Wel is er een aantal gemeenten waar het percentage herhalingslocaties lager is dan deze 80%. Van de 340 gemeenten gaat het om 4% van de gemeenten tussen de GR26 en TK25. De gemeenten waar het grootste percentage stemlokalen is veranderd, zijn Terschelling en Vaals. Anderzijds is er ook een groep gemeenten waar geen enkel stemlokaal is gewijzigd. Het gaat om 37% van de gemeenten. Continuïteit van de locatie waar mensen kunnen stemmen kan bijdragen aan betere herkenbaarheid en vindbaarheid van de stemlokalen. Ons onderzoek laat zien dat daar nog veel verschil te zien is tussen gemeenten.

Welke typen locaties worden gebruikt als stembureau en in hoeverre zijn deze locaties herkenbaar en bereikbaar voor het brede publiek?

Stemlokalen zijn te vinden in een breed scala aan locaties. De vaakst aangetroffen locaties zijn buurt- en gemeenschapslocaties (27%), gevolgd door kinderopvang- en onderwijsvoorzieningen (14%). Geen enkele locatiesoort verzorgt afzonderlijk een meerderheid van alle stemlokalen. Dat betekent dat inwoners niet op één enkele soort locatie kunnen rekenen als plek om te stemmen, maar ook dat zij keuze hebben tussen verschillende soorten plekken. Anderzijds kan het zo zijn dat mensen voornamelijk naar het stemlokaal gaan dat het meest bij hen in de buurt is. Wat voor de één een herkenbare en laagdrempelige locatie is, is voor de ander misschien minder handig. Wat voor welke groep herkenbaar en laagdrempelig is, vereist verder onderzoek. Wel is het zo dat bepaalde locaties het mogelijk maken om, in plaats van direct in de buurt te stemmen, dit te combineren met een geplande activiteit van die dag. Zo kan het voor studenten handig zijn als zij kunnen stemmen op hun onderwijsinstelling, terwijl het voor inwoners van een woonzorgvoorziening handig is als zij in die voorziening kunnen stemmen.

Hoe vergelijken de aantallen en afstanden van stemlokalen en verbanden met wijkenmerken zich met eerdere verkiezingen?

Het aantal ingezette stemlokalen tijdens de GR26 is erg vergelijkbaar met dat tijdens de TK25, vooral als we rekening houden met het feit dat er tijdens de TK25 meer gemeenten deelnamen aan de verkiezing. Per kiesgerechtigde is het aantal stemlokalen juist weer iets lager bij de GR26 dan bij de TK25, omdat er bij gemeenteraadsverkiezingen meer kiesgerechtigden zijn. De gemiddelde en mediane afstand is nagenoeg gelijk gebleven tussen de twee verkiezingen. In het algemeen zien we juist een iets lagere afstand bij TK verkiezingen dan bij GR verkiezingen, omdat gemeenten mogelijk rekening houden met een hogere opkomst voor de eerstgenoemde. Verder zien we dat het overgrote deel van de stemlokalen op eenzelfde locatie is gebleven tussen de twee verkiezingen (94%). Dit draagt bij aan een grotere herkenbaarheid van de stemlocaties. Dit percentage verschilt wel tussen gemeenten, waarbij in 37% van de gemeenten geen enkele locatie veranderde.

We zien tevens dat verbanden ‘veranderden’ in dit onderzoek ten opzichte van de TK25 verkiezing. Dit reflecteert volgens ons geen daadwerkelijke verandering, maar het belang van het meenemen van meerdere factoren tegelijkertijd. Zo verdwijnt het eerdergevonden verband tussen afstand en leeftijdssamenstelling als stedelijkheid wordt meegenomen. Ook suggereert de omkering van het verband tussen opkomst en afstand dat stedelijkheid in eerder onderzoek op de achtergrond een rol speelde. De ogenschijnlijk grotere afstand in gebieden met meer opkomst werd mogelijk gedreven door het gegeven dat zowel de afstand groter is als de opkomst hoger in niet-stedelijke gebieden.

⁴⁰ Kiesraad. (2025). Toolkit verkiezingen. Voldoende goed bereikbare stemlokalen voor de kiezer. 's-Gravenhage: Kiesraad. Gedownload op 20 januari 2026 van: <https://www.kiesraad.nl/verkiezingen/adviezen-en-publicaties/publicaties/2025/07/09/instructie-stappenplan-voldoende-goed-bereikbare-stemlokalen-voor-de-kiezer>

Andere verbanden bleven desondanks overeind, zoals een grotere afstand in welvarende gebieden en met meer havo/vwo/mbo2-4 opgeleiden. De verklaring hierachter vergt meer onderzoek. Stedelijkheid zelf hangt juist samen met een kleinere afstand, net als in ons eerdere onderzoek. Daarnaast zien we een aantal interessante nieuwe verbanden, zoals een kleinere afstand tot het stemlokaal als ook de afstand met scholen kleiner is. Dit laatste valt in de lijn der verwachting, gezien onderwijslocaties een belangrijke plek voor stemlokalen blijken en de nabijheid van scholen tevens suggereert dat een wijk niet afgelegen ligt.

Wat betekent dit alles tenslotte voor de hoofdvragen? *In hoeverre verschilt de bereikbaarheid van stemlokalen binnen en tussen Nederlandse gemeenten, gemeten aan de afstand van inwoner tot het dichtstbijzijnde stemlokaal en de ruimtelijke herkenbaarheid van de locatie? Hangen deze verschillen samen met kenmerken van (inwoners van) wijken en zijn deze verschillen veranderd ten opzichte van eerdere verkiezingen?* We zien dat bij de GR26 de stemlokalen gemiddeld 351 meter van de inwoners staan en dat het aantal stemlokalen iets lager is dan bij TK25 doordat twee gemeenten (Hilversum en Wijdemeren) en Caribisch Nederland niet deelnemen. Al met al zou het makkelijk moeten zijn geweest voor kiesgerechtigden om te gaan stemmen. Anderzijds zien we aanwijzingen dat de wijk of gemeente waar mensen wonen, in kleine mate uitmaakt. Zo is de afstand gemiddeld genomen iets groter in wijken met meer welvaart. De afstand is kleiner in meer stedelijke wijken dan in niet-stedelijke wijken en daar waar scholen dichtbij de inwoner zijn. We zien tevens dat, nu we rekening houden met dit soort wijkenkenmerken, een hogere opkomst (in kleine mate) samenhangt met een kleinere afstand tot het stemlokaal. Daaruit kunnen we nu nog niet concluderen dat een nabijer stemlokaal stimuleert tot stemmen. We weten immers niet de richting van het verband.

Stemlokalen met ruimere openingstijden in herkenbare en voor het algemene publiek toegankelijke locaties zoals ontmoetingscentra en met vaste locaties bij verschillende verkiezingen kunnen iets zeggen over de bereikbaarheid en toegankelijkheid van stemlokalen. Anderzijds kunnen locaties gericht op specifieke groepen (zoals bij woonzorglocaties of religieuze plekken) juist herkenbaar en toegankelijk zijn voor deze specifieke kiezers. We zien dat daar waar de Kiesraad richtlijnen heeft opgesteld over afstanden en het aandeel herhalingslocaties⁴¹ het landelijke beeld voldoet, maar dat dat nog niet voor alle gemeenten en wijken geldt. Onze bevindingen laten zien dat de stemlokalen wijd verspreid zijn over het land en daardoor doorgaans dichtbij de inwoner liggen, hoewel we daarin wel een verschil zien tussen stedelijk en niet-stedelijk. De afstanden in niet-stedelijke gemeenten vallen nog steeds wel binnen de eerdergenoemde aanbevelingen van de Kiesraad. In afgelegen buitengebieden kunnen bovendien mobiele stemlokalen ingezet worden om een relatief grotere afstand te overbruggen.

⁴¹ Percentage locaties dat hetzelfde blijft tussen verkiezingen

Bijlagen

A Onderzoeksverantwoording

A.1 Dataverzameling

De data die tijdens deze meting zijn gebruikt, zijn openbare gegevens. De gegevens zijn rond of na de verkiezingen verzameld en afkomstig van verschillende bronnen. In de volgende paragraaf worden de verschillende databronnen beschreven.

A.2 Data

Hieronder volgt een overzicht van de verschillende benutte databronnen, alsmede van de verschillende stappen in het datavoorbewerkingsproces.

Het startpunt is de OSV-dataset⁴² van de Kiesraad. Die dataset vullen we aan met informatie uit de dataset van WaarIsMijnStemlokaal.nl (WIMS), aangeleverd door gemeenten en onder beheer van de Open State Foundation. De WIMS-dataset betreft een lijst van alle stembureaus.⁴³ In de dataset staat uitgebreidere informatie over de stembureaus dan in de OSV-dataset van de Kiesraad, zoals: type stembureau (regulier, mobiel, bijzonder), gebouwfunctie, straat en huisnummer, postcode en plaats, openingstijden, geometrische gegevens (Rijksdriehoekcoördinaten) en geografische data (lengte- en breedtegraden). Een beperking van de WIMS-dataset is echter dat de lijst mogelijk incompleet is, omdat het aanleveren van informatie door gemeenten vrijblijvend is. De beheerders van de dataset hebben eventueel missende gegevens zoveel als mogelijk zelf vergaard. Daarnaast worden wijzigingen die gemeenten na het aanleveren van informatie nog doorvoeren mogelijk niet meer meegenomen. Daarom wordt de WIMS-dataset gevalideerd en aangevuld met de stemlokalen uit de OSV-dataset. Daarnaast gebruiken we data afkomstig van de Kiesraad over de aantallen kiesgerechtigden en uitgebrachte stemmen (en daarmee de opkomst).

De CBS-databestanden zijn een derde databron.⁴⁴ Deze bestanden bevatten statistische gegevens van gemeenten en wijken. Bovendien worden CBS-databestanden benut om regiogebieden te bepalen met de statistische kaart met gebieden van 100 bij 100 meter.⁴⁵ Voor vergelijkbaarheid met eerdere metingen (tot en met TK23) wordt tevens nog gekeken naar de kaart gebaseerd op 500x500-metergebieden.⁴⁶

De meest actuele, complete gegevens zijn beschikbaar over het jaar 2024. De door ons gebruikte data voor de CBS-regiogebieden gaan dus over dat jaar. Ook worden de gegevens van het CBS benut om postcodes te kunnen vertalen naar wijken. Deze gegevens gaan over 2025, waarbij de meest recente gemeentelijke indeling wordt gehanteerd. Er hoeft hierbij geen rekening gehouden te worden met gemeentelijke herindelingen.

⁴² OSV staat voor Ondersteunende Software Verkiezingen, een softwareprogramma van de Kiesraad. Zie: <https://data.overheid.nl/dataset/verkiezingsuitslagen-gemeenteraad-2026>. Tijdens GR26 is naast OSV door 14 gemeenten Abacus gebruikt in plaats van OSV. De gegevens uit Abacus sluiten aan op het OSV-formaat.

⁴³ <https://openstate.eu/nl/>

⁴⁴ <https://www.cbs.nl/nl-nl/reksen/kerncijfers-wijken-en-buurtten>

⁴⁵ <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/nederland-regionaal/geografische-data/kaart-van-100-meter-bij-100-meter-met-statistieken>

⁴⁶ <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/nederland-regionaal/geografische-data/kaart-van-500-meter-bij-500-meter-met-statistieken>

Naast regiogebieden raadplegen we CBS-data met kerncijfers van wijken. Deze gegevens halen we uit de Kerncijfers Wijken en Buurten (KWB).⁴⁷ We nemen specifiek de demografische, sociaaleconomische (inkomen, arbeid en onderwijs), sociaal-maatschappelijke (zorg en sociale zekerheid) en woon- en omgevingskenmerken mee. De gegevens in KWB die we daarmee niet bekijken zijn vastgoed (niet-woningen), energie (zoals gemiddelde elektriciteitslevering of percentage aardgaswoningen) en bedrijfsvestigingen. Daarnaast zijn sterfte, geboorte en leerlingen primair/voortgezet onderwijs geen kenmerken van kiesgerechtigden en deze nemen we daarom niet mee. Tabel 12 somt de kerncijfers op die gebruikt worden in de analyse, inclusief het meest recente jaar waarover deze cijfers beschikbaar zijn.

Tabel 12: Gebruikte kerncijfers wijken

Kenmerk wijk/gemeente	jaar KWB
demografie	
aantal inwoners	2025
aantal per geslacht (man/vrouw)	2025
aantal inwoners per leeftijdscategorie (15-25/25-45/45-65/65+)	2025
aantal inwoners per burgerlijke staat (ongehuwd/gehuwd/gescheiden/verweduwd)	2025
aantal inwoners per herkomst (NL/Europa/buiten Europa)	2025
aantal inwoners per geboorteland (NL/Europa/buiten Europa)	2025
aantal huishoudens per type (eenpersoons/zonder kinderen/met kinderen)	2025
gemiddelde huishoudensgrootte	2025
bevolkingsdichtheid	2025
woon- en omgevingskenmerken	
aantal woningen	2024
aantal nieuwbouwwoningen	2024
gemiddelde WOZ-waarde	2025
percentage type woning (tussenwoning/hoekwoning/twee-onder-één-kap/vrijstaand/meergezins)	2025
percentage woningen onbewoond	2025
percentage type woningbezit (koop / huur / huur woningcorporatie / huur overig)	2025
percentage bouwjaar (meer dan tien jaar geleden / afgelopen tien jaar)	2025
aantal personenauto's per huishouden ⁴⁸	2025
gemiddelde afstand per soort voorziening (huisartsenpraktijk/grote supermarkt/kinderdagverblijf)	2025
omgevingsadressendichtheid	2025
oppervlakte	2025
onderwijs	
aantal inwoners per opleidingsniveau (bo-vmbo-mbo1/havo-vwo-mbo234/hbo-wo)	2024
aantal studenten (mbo/hbo/wo)	2024
arbeid en inkomen	
netto arbeidsparticipatie	2024
percentage type werkende (werknemer / werknemer vast / werknemer flexibel / zelfstandige)	2024
aantal inkomensontvangers	2024
gemiddeld inkomen per inkomensontvanger	2023
gemiddeld inkomen per inwoner	2023
percentage personen behorend tot 40% laagste inkomen	2024

⁴⁷ <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2025/40/kerncijfers-wijken-en-buurten-2025>

⁴⁸ Deze gegevens bevatten ook lease- en verhuurbedrijven waardoor deze data vertekend kunnen zijn.

Kenmerk wijk/gemeente	jaar KWB
percentage personen behorend tot 20% hoogste inkomen	2024
percentage personen in armoede	2024
percentage personen tot 25% boven armoedegrens	2024
gemiddeld gestandaardiseerd inkomen	2023
percentage huishoudens behorend tot 40% laagste inkomen	2024
percentage huishoudens behorend tot 20% hoogste inkomen	2024
mediaan vermogen particuliere huishoudens	2024
zorg en sociale zekerheid	
percentage per soort uitkering (bijstand / ao / ww / aow)	2024
percentage jongeren jeugdzorg in natura	2024
aantal wmo-cliënten per 1000 inwoners	2024

De overige databronnen betreffen geografische gegevens via OpenStreetMap ter validatie, en gemeentelijke websites, in het bijzonder de processen-verbaal van de door gemeenten ingezette stembureaus en gegevens over gemeente-(her)indelingen. De processen-verbaal worden geraadpleegd bij extra validatiechecks op de uiteindelijke stemlokalendataset.

Alle benutte databronnen zijn afgebeeld in Figuur 5.

Figuur 5: Databronnen

<p>Stemlokalen (WIMS): Lijst van alle stembureaus bij verkiezingen en de bijbehorende locaties</p> <p>Versie 1.7 op 18 maart 2026</p> 	<p>Kiesraad (OSV): Data van alle stembureaus en opkomst op niveau van gemeente of stembureau</p> <p>Na verkiezingen, via Kiesraad</p>
<p>CBS:</p> <p>2024: Statistische gegevens van regio's (100x100m en 500x500m)</p> <p>2024-2026: Kerncijfers wijken en buurten</p> 	<p>Overig: Geografische data over gemeenten aangaande indeling, stembureaus en processen-verbaal.</p> <p>Na verkiezingen</p>

A.3 Methoden en principes

A.3.1 Datavoorbewerking

De WIMS-dataset bevat meer informatie over de kenmerken van stembureaus dan de OSV-dataset. Echter, de OSV-dataset geeft een completere en accuratere lijst van alle stembureaus die in de GR verkiezing daadwerkelijk zijn ingezet. Om te komen tot een complete dataset van alle stemlokalen en stembureau nummers, hebben we de WIMS- en OSV-datasets gecombineerd. Hieronder bespreken we de procedure die we hiervoor hebben doorlopen.

1. Gegevens over stembureaus van WIMS zijn gecontroleerd en waar nodig (automatisch of handmatig) aangevuld met gegevens uit OpenStreetMap (adresgegevens) of gemeentelijke websites (adresgegevens, openingstijden, type stembureau).
2. Het uitgangspunt is de OSV-dataset van de Kiesraad met stembureau nummer, gemeente (code en eventueel naam), aantal uitgebrachte stemmen en geschat aantal kiesgerechtigden. Gecontroleerde en aangevulde WIMS-data (met velden als adresgegevens, geografische coördinaten (breedte- en lengtegraad) en type stembureau en openingstijden) worden toegevoegd. Er is hierbij geen uniek koppelveld. Daardoor gebeurt dit aan de hand van fuzzy matching op de velden voor stembureaunaam, gemeente en postcode. Deze fuzzy matching levert een score op die de mate van overeenkomst aangeeft. Als deze overeenkomst laag is, wordt handmatig gecontroleerd en gecorrigeerd.
3. Stembureaus worden geaggregeerd naar stemlokalen. Als stembureau dezelfde adresgegevens (straatnaam, huisnummer, postcode en gemeente) en dezelfde geografische coördinaten hebben, dan behoren ze bij hetzelfde stemlokaal. De stembureau nummers die bij het stemlokaal horen en afkomstig zijn van de OSV-data van de Kiesraad, worden bewaard. Kleine afwijkingen in de geografische coördinaten kunnen voorkomen en daarom worden stembureaus met dezelfde adresgegevens, maar andere geografische coördinaten handmatig gecontroleerd.
4. Om te kunnen koppelen met gemeente- en wijk informatie zoals opkomst, inkomen en opleidingsniveau worden CBS buurt-, wijk- en gemeentecodes toegevoegd op basis van de postcode van het stemlokaal.
5. Na afloop van bovenstaande procedure wordt een handmatige validatie gedaan op een willekeurige steekproef (120 stemlokalen) uit de resulterende dataset. Meerdere teamleden inspecteren een deel van de steekproef. Ontbrekende of foutieve gegevens worden handmatig gecontroleerd. Daarbij worden verschillende bronnen geraadpleegd, zoals het Kadaster (BAG Viewer applicatie), de gemeentewebsite, de processen-verbaal van de stembureaus en OpenStreetMap.org. In totaal zijn tijdens deze stappen 5 postcodes uit OSV gecorrigeerd en zijn voor 37 stembureaus 55 velden in WIMS gecorrigeerd (vooral stembureau nummers, adresgegevens of coördinaten).

A.3.2 Afstandsberekening

Het CBS heeft data over 100x100- (en 500x500-)metergebieden in Nederland. Vanwege onthullingsrisico's wordt alleen data vrijgegeven van die gebieden waar ten minste vijf mensen wonen. Door middel van deze openbare data schatten we de gemiddelde afstand van inwoners tot stemlokalen voor heel Nederland. Dit doen we met gegevens uit de WIMS-data over de geografische coördinaten

van de stemlokalen. De 100x100- (en 500x500-)metergebieden hebben de vorm van vierkanten. We hebben voor elk vierkant in een gemeente berekend wat de (hemelsbrede) afstand van het middelpunt van het vierkant is tot elk stemlokaal in de gemeente. Zo weten we voor elk vierkant wat de afstand is tot het dichtstbijzijnde stemlokaal. Vervolgens is de gemiddelde en mediane afstand tussen het middelpunt van het vierkant en het dichtstbijzijnde stemlokaal berekend op gemeente- en wijkniveau.⁴⁹ Hiervoor gebruiken we een gewogen gemiddelde van de kortste afstanden, met het inwoneraantal van het vierkant als weefactor. Via die methode hebben vierkanten met een groter inwoneraantal een grotere impact op de algemene gemiddelde afstand. Bij gebrek aan het aantal kiesgerechtigden per vierkant gebruiken we hier het aantal inwoners. Dit kan tot enige vertekening leiden in kinderrijke gebieden of (bij GR) gebieden met veel inwoners met niet-Nederlandse nationaliteit van buiten de Europese Unie die minder dan 5 jaar in Nederland wonen.

We hebben ons gebaseerd op 100x100-metergebieden omdat dit nauwkeuriger is dan de 500x500-metergebieden. Om de analysesresultaten ook te kunnen vergelijken met eerdere metingen, zijn ook de afstanden berekend op basis van de 500x500-metergebieden. De resultaten daarvan bespreken we in de voetnoten en bijlage.

A.3.3 Opkomstberekening

De opkomst kan betrouwbaar bepaald worden op het niveau van een gemeente, omdat stemmen buiten de eigen gemeente niet mogelijk is bij de GR. Het aantal kiesgerechtigden is immers alleen beschikbaar op gemeenteniveau, terwijl het aantal op stembureauniveau een schatting is. Het opkomstpercentage wordt bepaald door het aantal geldige stemmen te delen door het aantal kiesgerechtigden per gemeente.

Voor de opkomst op wijkniveau zijn wat extra stappen nodig om tot een opkomstpercentage te komen. Ook zal dit percentage altijd een grove schatting blijven, omdat het aantal stemgerechtigden per wijk niet formeel gedefinieerd is. Mensen kunnen immers in elk stemlokaal in de gemeente stemmen, ongeacht de wijk waarin ze wonen. Het is goed voor te stellen dat dit regelmatig voorkomt, bijvoorbeeld omdat mensen het stemmen combineren met hun werk in een andere wijk of met een bezoek aan het centrum of het treinstation.

Om toch een indicatie te maken, hebben we gebruikgemaakt van data die we ontvingen van de Kiesraad. Deze data betreft onder andere cijfers over uitgebrachte stemmen voor 9.954 stembureaus. Om deze stembureaus te koppelen aan wijken gebruiken we hun postcodes. Via postcodes kunnen we stembureaus relateren aan wijken via CBS-wijkdata. Wanneer een postcode volgens het CBS in twee (of drie) wijken valt, kennen we aan elke wijk de helft (of een derde) van de uitgebrachte stemmen van dat stembureau toe. Dit is bijvoorbeeld het geval bij Stembureau Kerkgebouw De Lichtkring (postcode 3823 EG). Dit stembureau linken we aan zowel de wijk Zielhorst als aan de wijk Kattenbroek (Amersfoort).

Het is van belang om rekening te houden met het feit dat we tevens missende data hebben voor het aantal kiesgerechtigden. 1.402 van de 9.954 stembureaus hebben niet gerapporteerd over het aantal

⁴⁹ Om vast te stellen welke vierkantsgebieden bij welke wijk horen is gebruik gemaakt van de postcodegegevens. De postcode die hoort bij het middelpunt van een vierkant wordt gekoppeld aan de wijk die bij die postcode hoort. Welke wijken bij welke postcode horen, is afkomstig van het CBS.

— . . .

geschatte kiesgerechtigden. Voor 43 gemeenten is er geen enkel stembureau met informatie over het aantal kiesgerechtigden. Daardoor hebben we van 297 gemeenten de analyses over wijkopkomst meegenomen. Dit gaat om 2.505 wijken.

A.3.4 Bepaling van locatietype stemlokaal

De bepaling van het locatietype van de stemlokalen geschiedde in drie stappen:

1. Allereerst is in overleg met de Kiesraad een categorisering gemaakt van mogelijke soorten locaties, gelet op de vraag of iets een brede open voorziening (gemeentehuis) is of gericht aan een subdoelgroep (zoals een verzorgingshuis).
2. Een LLM (Large Language Model) via een web search met behulp van de Responses API van OpenAI is langs de namen en adresgegevens van de stemlokalen gegaan en heeft aan de stemlokalen op basis daarvan een categorie toegewezen, inclusief een betrouwbaarheidsinschatting en een uitleg van de toegewezen categorie.
3. Vervolgens is bij onzekere categorieën uit adresinformatie van de locaties (zoals onder andere met de BAG Viewer van het Kadaster) een handmatige check en eventueel correctie gedaan. Voor ongeveer 1% van de stemlokalen blijft het locatietype onbekend.

A.3.5 Bepaling van percentage inwoners dat verder van het dichtstbijzijnde stemlokaal woont dan de richtlijnafstand

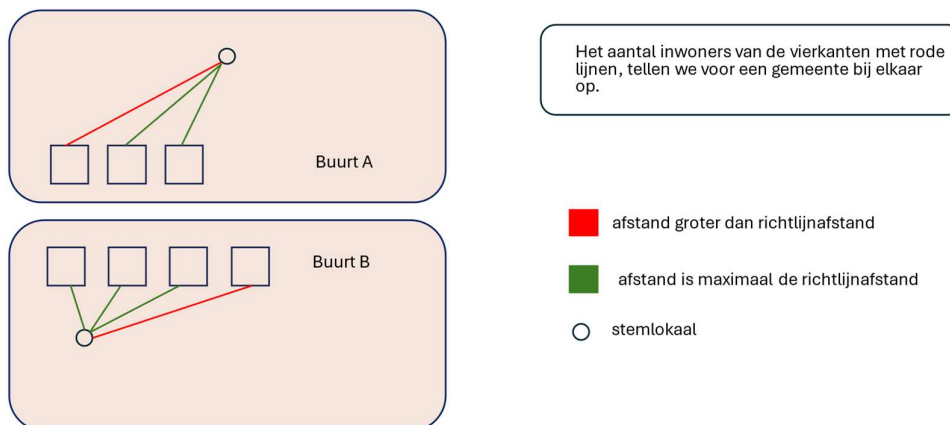
In de rapportage staat het percentage mensen per gemeente dat verder woont dan de door de Kiesraad aanbevolen richtlijnafstand voor stemlokalen. Hier leggen wij uit hoe dit percentage is berekend. Een belangrijk knelpunt waar wij tegenaan lopen is het feit dat de adressendichtheid, die cruciaal is voor de bepaling van de richtlijnafstand van een gebied, niet beschikbaar is op vierkantsniveau (waarop wij de afstand berekenen). Daarom berekenen we eerst de afstand op buurniveau. We bepalen van elk vierkant in welke buurt deze zich bevindt aan de hand van postcode informatie. Als een vierkant zich in twee buurten bevindt, delen we dat vierkant door deze twee buurten.

Op buurniveau kunnen we vervolgens een richtlijnafstand toewijzen aan dat vierkant. Daarna kijken we in welk vierkant de afstand dan 'te ver' is (verder dan de richtlijnafstand aanbeveelt). Het aantal mensen in dat vierkant woont, tellen we voor de desbetreffende buurt op als zijnde 'woont te ver van het stemlokaal'. Vervolgens tellen we de buurttotalen op voor elke gemeente om een totaalaantal inwoners per gemeente te krijgen dat te ver van het stemlokaal woont. Om tenslotte het percentage te krijgen, delen we dat gemeentetotaal door het totaalaantal inwoners van de gemeente. Figuur 6 legt het proces grafisch uit.

Figuur 6: Berekening van aantal inwoners per gemeente dat verder woont dan de richtlijnafstand

A.3.6 Bepaling van percentage herhaallocaties

Voor het bepalen welke stemlokalen een herhaallocatie zijn en welke niet wordt de volgende procedure doorlopen:

- De stemlokalen van een gemeente van de huidige verkiezing worden vergeleken met de stemlokalen van die gemeente in de vorige verkiezing.
- Als het gebouwnummer uit de Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG), het adres (straatnaam, huisnummer en postcode) of de coördinaten (in rijksdriehoekformaat of in latitude en longitude) overeenkomt beschouwen we de locatie als een herhaallocatie.
- Er kunnen meer of minder stemlokalen zijn ten opzichte van de vorige verkiezing. Daarom wordt het percentage extra stemlokalen, het percentage andere stemlokalen en het percentage herhaallocaties berekend (samen 100%). Dit gebeurt op basis van het aantal stemlokalen in de huidige verkiezing.

A.3.7 Berekening van verbanden

Voor het bekijken van verbanden tussen wijkenmerken en de gemiddelde afstand tot het dichtstbijzijnde stemlokaal, zijn kenmerken in combinatie met elkaar bekeken door middel van een regressieanalyse. De meeste wijkenmerken komen uit de Kerncijfers Wijken en Buurten (KWB). Bijlage A.2 beschrijft uit welk jaar welke data komen. Daarnaast bekijken we het wijk-opkomstcijfer.

Variabele selectie

De jaarlijkse KWB datasets van het CBS bevatten elk rond de 120 variabelen in totaal. Op de website van het CBS is gedetailleerde variabele-informatie te raadplegen.⁵⁰ Op de 121 variabelen waarmee we begonnen zijn, is eerst een inhoudelijke selectie gedaan waaruit 74 variabelen⁵¹ overbleven om in samenhang te bekijken met de afstand. Variabelen die weggelaten zijn, vallen in één van de volgende categorieën:

- **Technische gebiedsaanduidingen**, zoals de wijkcode (Codering) of soort regio (recs).

⁵⁰ <https://www.cbs.nl/nl-nl/reeksen/publicatie/kerncijfers-wijken-en-buurten>

⁵¹ Inclusief referentiecategorie-variabelen (baseline categorieën) die niet in de regressietabellen staan

- **Variabelen waarvan bij voorbaat geen samenhang kan worden verwacht:** geboortecijfers, sterftcijfers, nieuwbouw niet-woningen, niet-woningvoorraad, elektriciteitslevering, aardgasverbruik, totaalaantal en soort bedrijfsvestigingen, aantal motorfietsen en meest voorkomende postcode.
- **Variabele die verwijzen naar een mogelijk samenhangend kenmerk,** maar waarvoor een doeltreffendere alternatieve variabele beschikbaar is in de KWB. Zo gebruiken we de omgevingsadressendichtheid (*ste_oad*) in plaats van de meer grovere stedelijkheidsmaat (*ste_mvs*). Zo gebruiken we bij voorkeur relatieve maten (zoals percentages in plaats van absolute aantallen) boven absolute (dus bijvoorbeeld het aantal WMO-cliënten per 1.000 inwoners in plaats van het totaalaantal cliënten (*p_wmo_t* en niet *a_wmo_t*)).

Vervolgens is in aanvulling daarvan één variabele toegevoegd: het opkomstcijfer zoals aangeboden vanuit de Kiesraad. Op deze in totaal 75 variabelen hebben we vervolgens nog een datagedreven selectie toegepast, waarna er 53 variabelen overbleven voor het uiteindelijke hoofdmodel, 52 voor het KWB-model, en 46 voor het imputatiemodel (zie Hoofdstuk 3 voor toelichting).⁵² Deze datagedreven selectie is gedaan middels een ElasticNet analyse, waarmee de kenmerken zijn bekeken in samenhang met de afstand. Dit is gedaan middels een ElasticNet regressieanalyse, ontworpen voor verdere kenmerkeselectie die ditmaal datagedreven is in plaats van inhoudelijk. Deze analyse filtert variabelen op twee elementen: relevantie en zogenoemde multicollineariteit (een versturende sterke samenhang tussen twee kenmerken onderling, waardoor de samenhang van elk met afstand moeilijk is vast te stellen). Het model wijst vervolgens de variabele aan met de grootste individuele bijdrage aan afstand door de invloed ander met een statistische *penalty* uit te schakelen (selectie op relevantie).

Een paar van de variabelen die wegvielen, verwezen in grote lijnen naar hetzelfde construct als andere variabelen die wel in de eindselectie bleven (zoals het typische inkomen in een wijk of de prevalentie van lage inkomens in de wijk). Het gaat hier vooral om inkomens en lage-inkomensmaten. Zo vallen weg: het gemiddeld inkomen per inwoner, en percentage personen tot 25% boven de armoede grens. Inkomensmaten en lage-inkomensmaten die wél relevant blijken, zijn: gemiddeld inkomen per *inwoner* (in plaats van huishouden of inkomensontvanger), het percentage personen precies op de CBS-armoedegrens, het percentage huishoudens met de laagste 50% inkomens, en het aandeel huishoudens met de hoogste 20% inkomens.

Al met al heeft deze twee-stappen voorselectie drie doelen:

- Het uitfilteren van kenmerken waarvan redelijkerwijs niet verwacht wordt dat zij een inhoudelijke relatie met afstand hebben, zoals wijkcode, geboorte- en sterftcijfer.
- Het voorkomen van vertekende resultaten, omdat veel wijkkenmerken (zoals verschillende inkomensvariabelen) onderling sterk samenhangen.
- Het voorkomen van model overfit (de uitkomsten passen zich teveel aan tot wat we in de regressie als input geven); een risico wanneer we teveel kenmerken in één keer bekijken.

Regressieanalyse

Daarna zijn de uiteindelijke regressieanalyses uitgevoerd op deze overgebleven wijkkenmerken waarover in hoofdstuk 3 gerapporteerd wordt. Hierin bekijken we wederom de mate van samenhang

⁵² Opnieuw zijn bij deze aantallen de referentiecategorie-variabelen meegeteld, die niet in de tabellen staan

van deze kenmerken met de afstand, maar nu met een kleiner risico dat de metingen vertekend raken door onderlinge samenhang of *overfit*.

De regressieanalyses beslaan een hoofdmodel, KWB-model en imputatiemodel (zie hoofdstuk 3).

Tabel 16 in Bijlage B.2.1 toont de resultaten voor alle kenmerken uit het hoofdmodel, ook verbanden die zeer klein zijn. Dit is dus een iets uitgebreidere tabel dan in hoofdstuk 3. Tabel 17 en Tabel 19 in Bijlage B.2 tonen de resultaten voor het KWB-model en imputatiemodel respectievelijk. De resultaten ervan zijn besproken in hoofdstuk 3.

Wijken zijn ingebed binnen gemeenten en hierdoor kunnen wijkverschillen tevens samenhangen met zaken die op gemeenteniveau spelen. Bijvoorbeeld: wijken in Amsterdam vallen allemaal onder hetzelfde stemlokalembudget en dezelfde gemeenteraad die beslissingen maakt over de stemlokalembudget in de gemeente. Hetzelfde geldt weer voor stemlokalembudget in Groningen, die dan weer te maken hebben met een ander budget en andere besluiten. Een reguliere regressieanalyse negeert deze hiërarchische afhankelijkheid. Het gevaar is dan dat de regressieanalyse verbanden identificeert die er niet zijn, of juist omgekeerd: daadwerkelijke verbanden mist. Daarom voeren we een multilevel regressieanalyses uit. Gezien de substantiële variatie die verklaard wordt door gemeentever verschillen (en niet de wijkkenmerken), namelijk 15%, blijkt dit een terechte keuze. Tabel 13 toont de twee niveaus van deze multilevel analyse, inclusief de observatieaantallen.

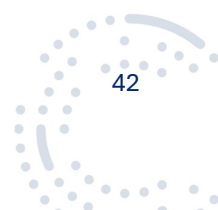
Tabel 13: Niveaus multilevel analyse

Niveau	Aantal	Verklaringen van verschillen in afstand	Modelleertechniek
Wijken (binnen gemeenten)	2.505 in hoofdmodel 3.360 in KWB-model 3.340 in imputatiemodel	Stedelijkheid, welvaart, aantal inwoners geboren buiten Europa, ...	Fixed effects – zelfde coëfficiënt voor elke gemeente
Gemeente	297 in hoofdmodel 340 in KWB-model 339 in imputatiemodel	(Ongemeten) gemeentebestuur en -budget, ligging	Random intercept – elke gemeente krijgt een eigen startpunt (gemiddelde)

Omdat vele variabelen een scheve verdeling hebben qua waarden tussen de wijken, krijgen we betrouwbaardere inschatting als we ze logaritmeren.⁵³ De afhankelijke variabele, de gemiddelde afstand tot stemlokalembudget, is tevens gelogaritmeerd. Hierdoor is het vrij eenvoudig om deze correlatiemaat uit te drukken in een procentuele verandering in de afstand die hoort bij elke standaarddeviatie toename in inwoneraantal. Deze procentuele verandering staat tevens in Tabel 7 naast de coëfficiënten.

Door de verbanden op deze gestandaardiseerde wijze uit te drukken, kunnen we vergelijken welke kenmerken een grotere bijdrage hebben dan andere. De omvang van de coëfficiënt is dan namelijk

⁵³ Dit was niet nodig voor huishoudomvang, percentage hoekwoningen, aantal personenauto's per huishouden, percentage huishoudens met de hoogste en de laagste inkomens. Deze variabelen zijn niet gelogaritmeerd. Dat maakt de interpretatie van coëfficiënten niet anders, dankzij de gelogaritmeerde afhankelijke variabele en standaardisering van coëfficiënten.

niet afhankelijk van de eenheid van het kenmerk. Het aantal inwoners loopt in de hoge aantallen, dus de ongestandaardiseerde coëfficiënt ook; terwijl dat voor het aantal personenauto's per huishouden niet zo is.

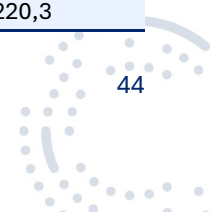
B Tabellen en figuren

B.1 Kenmerken stemlokalen

B.1.1 Afstand per gemeente

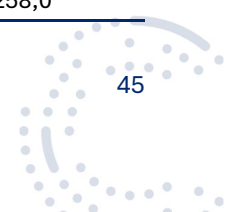
Tabel 14: Lijst van gemeenten en de gemiddelde en mediane afstand tussen inwoner en stemlokaal, oplopend gesorteerd op gemiddelde afstand, op basis van 100x100-metergebieden

Gemeente	Gemiddelde afstand	Mediane afstand	Standaarddeviatie
Amsterdam	207,9	189,0	137,0
Rotterdam	220,6	200,4	136,1
Haarlem	223,0	210,4	115,4
's-Gravenhage	229,4	206,9	138,8
Utrecht	232,0	215,4	127,5
Zandvoort	233,1	205,6	147,5
Delft	238,3	219,4	139,7
Schiedam	244,4	230,7	124,7
Gouda	249,1	225,4	140,1
Rijswijk (ZH.)	249,2	230,3	134,6
Leiden	249,6	232,1	132,3
Krimpen aan den IJssel	255,4	238,6	127,9
Alblasserdam	259,4	235,0	158,5
Dordrecht	262,1	234,8	182,1
Diemen	262,6	240,4	145,6
Katwijk	265,4	234,0	172,8
Hendrik-Ido-Ambacht	270,3	256,0	136,5
Uitgeest	271,4	252,3	150,5
Nissewaard	271,6	258,9	155,3
Sliedrecht	272,8	260,2	188,0
Groningen	274,3	234,4	191,6
Beverwijk	274,9	250,4	159,5
Leidschendam-Voorburg	276,3	257,3	158,6
Heemstede	276,8	254,3	143,3
Gorinchem	278,1	244,6	171,8
Bunschoten	279,3	242,5	207,4
Nijmegen	279,8	262,0	144,0
Papendrecht	281,9	269,2	134,7
Amersfoort	282,2	256,5	165,5
Maastricht	282,8	262,1	150,5
Waddinxveen	285,6	237,7	247,3
Urk	286,1	264,7	157,8
Maassluis	286,5	263,8	148,8
Vlaardingen	289,6	266,5	147,4
Den Helder	291,4	263,2	174,1
Lisse	294,9	248,3	220,3

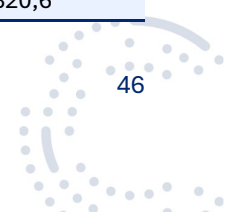

Gemeente	Gemiddelde afstand	Mediane afstand	Standaarddeviatie
Zwijndrecht	295,0	272,6	170,3
Breda	295,4	268,1	187,0
Zwolle	298,5	265,2	231,2
Veenendaal	298,7	252,8	184,7
Amstelveen	299,1	273,9	178,0
Vlissingen	299,4	269,9	167,3
Ridderkerk	299,9	253,8	270,9
Landgraaf	300,1	273,5	185,6
Kerkrade	300,7	280,0	156,1
Voorschoten	302,2	282,3	161,7
Arnhem	302,9	265,0	294,3
's-Hertogenbosch	304,7	268,9	211,8
Oegstgeest	304,9	279,3	161,4
Culemborg	305,4	272,0	195,4
Rheden	305,4	278,7	196,4
Deventer	305,5	258,9	229,6
Harlingen	306,5	262,1	206,2
Veldhoven	309,8	285,6	183,0
Zoetermeer	309,8	282,6	167,9
IJsselstein	311,6	280,7	226,2
Zaanstad	311,6	259,2	258,7
Zutphen	312,8	270,1	245,3
Leiderdorp	313,5	279,8	179,9
Tilburg	314,2	291,2	185,4
Nieuwegein	315,6	302,9	161,9
Alkmaar	316,0	280,3	203,9
Beek (L.)	317,1	277,1	203,5
Vaals	317,3	260,4	308,5
Baarn	317,6	292,2	190,4
Bergen op Zoom	319,1	288,7	219,5
Zeist	319,2	286,1	202,2
Westervoort	319,5	313,0	135,7
Alphen aan den Rijn	320,1	257,6	282,0
Heerlen	321,6	290,5	185,9
Geertruidenberg	322,6	308,8	163,7
Uithoorn	323,7	305,4	270,7
Doesburg	324,2	294,7	235,2
Teylingen	324,9	262,6	249,9
Roermond	325,8	281,4	223,4
Velsen	326,2	270,8	253,9
Capelle aan den IJssel	326,2	271,7	213,4
Wageningen	326,9	261,6	272,1
Enschede	328,8	281,7	250,7
Castricum	329,1	276,6	283,5
De Bilt	331,6	271,5	258,0

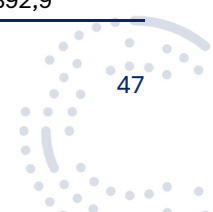

Gemeente	Gemiddelde afstand	Mediane afstand	Standaarddeviatie
Almelo	332,1	303,5	210,2
Almere	332,7	290,1	225,7
Purmerend	333,2	303,4	237,7
Gooise Meren	333,2	278,5	298,0
Edam-Volendam	333,7	287,1	270,0
Eindhoven	333,9	311,7	177,3
Barendrecht	335,4	307,6	187,1
Heemskerk	336,4	293,9	219,7
Woerden	336,6	270,9	323,1
Stede Broec	337,8	322,5	168,7
Oldenzaal	337,9	310,0	198,8
Huizen	338,1	276,1	318,5
Schiermonnikoog	338,6	280,6	271,6
Duiven	338,9	302,2	216,7
Reimerswaal	341,2	263,7	339,6
Leeuwarden	342,2	281,3	279,3
Hoorn	342,6	316,1	186,8
Soest	343,7	281,8	306,6
Dijk en Waard	346,3	287,5	257,4
Nuenen, Gerwen en Nederwetten	346,5	327,4	185,4
Houten	346,6	306,7	251,8
Bunnik	346,7	288,6	251,7
Tholen	347,5	293,7	311,6
Rijssen-Holten	347,6	269,1	352,8
Geldrop-Mierlo	347,7	321,9	187,2
Beuningen	347,8	308,2	210,2
Goirle	347,8	295,5	271,1
Apeldoorn	348,6	289,0	336,8
Assen	350,6	309,5	243,5
Westland	350,7	287,6	261,7
Venlo	352,9	291,2	304,0
Goes	353,3	313,8	282,6
Zuidplas	353,4	286,4	307,5
Helmond	354,7	326,2	193,5
Borne	356,0	337,6	242,3
Loon op Zand	356,7	307,2	282,3
Wijk bij Duurstede	358,0	283,8	351,9
Valkenswaard	359,0	328,1	229,2
Weert	359,2	315,8	240,6
Wormerland	359,5	302,2	357,3
Sittard-Geleen	359,7	322,8	205,5
Haarlemmermeer	360,0	308,0	265,4
Roosendaal	362,1	323,8	237,4
Enkhuizen	362,3	313,3	258,1
Noordwijk	362,8	266,0	320,6

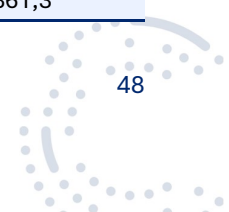

Gemeente	Gemiddelde afstand	Mediane afstand	Standaarddeviatie
Meppel	363,8	292,2	316,1
Tiel	364,9	323,8	240,5
Ouder-Amstel	365,0	321,1	432,2
Wassenaar	366,2	327,3	250,5
Harderwijk	367,5	334,7	226,2
Heusden	369,5	321,2	273,3
Waalwijk	369,6	321,2	250,5
Brunssum	369,7	343,2	208,3
Doetinchem	370,5	338,6	266,5
Hardinxveld-Giessendam	371,3	270,3	319,7
Oostzaan	371,7	301,8	261,1
Druten	372,4	318,9	221,8
Boxtel	373,0	305,9	321,5
Landsmeer	373,2	287,0	279,4
Gilze en Rijen	373,9	311,8	274,9
Albrandswaard	374,9	366,2	197,3
Lelystad	375,6	312,6	359,0
Zwartewaterland	375,9	291,0	386,9
Valkenburg aan de Geul	377,2	312,3	277,2
Heiloo	377,3	308,2	287,0
Lingewaard	377,5	320,9	252,2
Wijchen	377,9	331,4	238,7
Pijnacker-Nootdorp	378,2	317,7	251,5
Stichtse Vecht	380,2	275,8	430,2
Kapelle	380,6	350,1	227,1
Vught	382,6	341,1	257,9
Zevenaar	383,1	333,6	259,5
Voorne aan Zee	383,7	330,3	298,0
Meerssen	383,8	335,4	247,0
Scherpenzeel	383,9	315,4	315,6
Bloemendaal	384,1	343,0	223,4
Smallingerland	384,9	329,1	267,2
Middelburg (Z.)	385,9	347,4	233,8
Ede	386,5	286,3	435,4
Brummen	387,0	307,9	353,0
Berg en Dal	387,9	316,4	333,9
Moerdijk	391,4	318,0	333,8
Meierijstad	391,8	305,3	364,5
Oosterhout	392,8	353,3	269,4
Blaricum	392,9	339,6	270,1
Stein (L.)	393,6	377,4	217,1
Zoeterwoude	393,9	283,7	335,5
Noardeast-Fryslân	394,3	294,2	353,2
Zaltbommel	395,8	326,0	304,4
Waterland	396,2	311,5	392,9

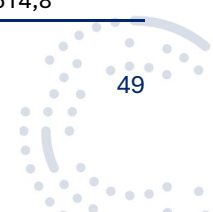

Gemeente	Gemiddelde afstand	Mediane afstand	Standaarddeviatie
Woudenberg	399,4	311,7	426,5
Vijfheerenlanden	400,0	302,5	345,8
Schouwen-Duiveland	400,0	284,5	414,9
Texel	400,4	292,2	425,9
Hoogeveen	402,7	315,2	388,1
Midden-Delfland	404,3	278,2	519,5
Borsele	404,3	316,3	333,6
Hengelo (O.)	404,5	370,5	238,9
Drimmelen	404,7	311,1	359,9
Oss	404,9	344,7	299,6
Kampen	405,4	287,1	443,5
Bladel	406,1	343,5	314,0
Oudewater	406,4	231,7	556,0
Etten-Leur	408,6	352,6	286,9
Land van Cuijk	409,4	323,3	356,5
Dongen	410,0	344,5	296,1
Hoeksche Waard	410,3	305,1	431,8
Aalsmeer	410,4	349,5	306,3
Hillegom	410,8	316,4	331,8
Overbetuwe	411,0	350,7	297,9
Utrechtse Heuvelrug	411,8	351,2	352,7
Bergen (NH.)	412,4	335,0	310,4
Achtkarspelen	413,8	354,4	293,7
Steenbergen	414,0	325,0	399,2
Beekdaelen	414,2	346,6	282,4
Nijkerk	414,7	299,2	611,5
Simpelveld	414,8	345,4	303,4
Nunspeet	415,3	307,8	418,7
Waadhoeke	416,5	310,2	393,4
Noord-Beveland	416,7	324,1	406,6
Montferland	417,3	361,7	283,0
Venray	419,8	343,1	328,1
Hilvarenbeek	420,1	294,9	467,1
Elburg	420,4	308,0	414,2
Westerkwartier	420,5	332,0	388,3
Renkum	421,3	373,6	246,8
Twenterand	422,6	313,2	396,9
Rhemen	423,0	311,8	393,5
Krimpenerwaard	423,0	276,3	505,8
Lansingerland	423,2	357,8	357,6
Oude IJsselstreek	424,1	339,2	370,9
Haaksbergen	424,3	299,8	456,1
Hattem	425,3	355,8	372,6
Montfoort	426,8	311,2	483,0
Bodegraven-Reeuwijk	427,8	325,0	361,3

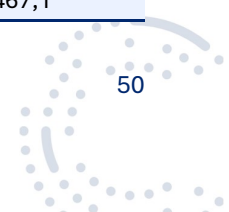

Gemeente	Gemiddelde afstand	Mediane afstand	Standaarddeviatie
Deurne	427,8	326,4	406,7
Koggenland	428,8	307,2	370,3
Winterswijk	429,3	288,6	521,6
West Betuwe	429,9	338,1	397,8
Vlieland	431,3	278,5	352,6
Laren (NH.)	431,4	432,8	220,0
Goeree-Overflakkee	433,5	331,0	393,1
Veere	433,8	327,7	387,1
Hellendoorn	433,8	329,3	420,9
Best	436,1	388,2	297,9
Eemnes	436,6	340,6	406,9
Halderberge	437,8	353,9	336,1
Oldambt	438,5	331,1	378,9
Epe	438,8	324,1	415,1
Mook en Middelaar	439,4	355,2	331,0
Eijsden-Margraten	440,3	385,9	330,0
Leudal	442,3	343,9	371,8
Gemert-Bakel	442,8	325,3	416,1
Echt-Susteren	443,7	353,0	375,8
De Fryske Marren	445,7	339,1	407,9
Kaag en Braassem	445,8	323,8	394,2
Ermelo	446,6	327,7	425,0
Waalre	446,7	432,3	214,4
Dantumadiel	448,1	351,1	354,9
Leusden	448,4	380,0	308,7
Hof van Twente	449,0	324,8	489,7
Cranendonck	450,5	359,4	392,9
De Ronde Venen	451,7	330,2	459,1
Opmeer	451,9	355,7	409,5
Barneveld	452,4	316,1	476,2
Asten	453,7	366,0	443,8
Heerenveen	454,7	342,4	421,9
Gennep	455,8	344,1	448,9
Woensdrecht	456,2	389,3	326,0
Emmen	456,9	368,5	388,2
Oost Gelre	457,1	386,7	343,4
Schagen	457,3	361,4	390,9
Heeze-Leende	459,9	346,9	367,7
Son en Breugel	460,0	416,9	283,0
Aalten	462,1	375,7	357,6
Losser	464,7	345,4	421,1
Het Hogeland	465,4	347,9	519,2
Reusel-De Mierden	468,0	376,0	406,5
Renswoude	468,6	329,2	554,7
Sluis	469,0	354,0	514,8

Gemeente	Gemiddelde afstand	Mediane afstand	Standaarddeviatie
Heumen	469,6	367,0	405,3
Maashorst	471,1	392,6	382,4
Beesel	471,2	396,1	327,3
Raalte	471,8	372,2	430,6
Eersel	473,5	373,5	383,1
Sint-Michielsgestel	474,2	393,9	354,8
Altena	474,7	361,8	456,4
Putten	475,9	289,2	573,4
Nederweert	476,5	343,9	481,8
Medemblik	478,1	380,7	390,1
Rucphen	479,6	391,0	430,7
Laarbeek	479,6	399,0	339,8
Terneuzen	480,7	356,6	465,9
Midden-Groningen	485,7	384,7	418,6
Voerendaal	488,3	403,0	368,5
Berkelland	489,1	358,7	534,0
Terschelling	489,5	313,0	514,8
Ooststellingwerf	492,3	372,0	442,2
Molenlanden	492,9	334,1	498,2
Tytsjerksteradiel	496,0	393,1	398,4
Neder-Betuwe	496,5	351,0	455,2
Súdwest-Fryslân	498,6	375,3	457,8
Bergeijk	499,0	400,2	418,7
Hulst	499,9	403,1	421,9
Lochem	500,9	344,1	611,4
Someren	502,0	378,1	450,7
Hardenberg	502,0	348,6	504,6
Bernheze	502,7	379,5	447,0
Maasgouw	503,5	469,3	291,3
Horst aan de Maas	503,9	397,0	407,2
Wierden	504,7	411,4	438,6
Oisterwijk	507,2	373,1	502,7
Stadskanaal	509,5	390,3	445,8
Maasdriel	509,9	405,6	404,1
Noordenveld	510,8	391,0	526,9
Steenwijkerland	512,8	371,4	446,1
Weststellingwerf	512,9	376,0	524,1
Drechterland	521,6	399,9	403,2
Dinkelland	522,1	365,5	517,4
Ameland	529,1	526,4	284,3
Olst-Wijhe	529,7	411,7	510,1
West Maas en Waal	532,2	447,7	410,2
Dalfsen	534,8	381,6	545,8
Buren	536,5	407,8	479,3
Peel en Maas	537,5	413,8	467,1

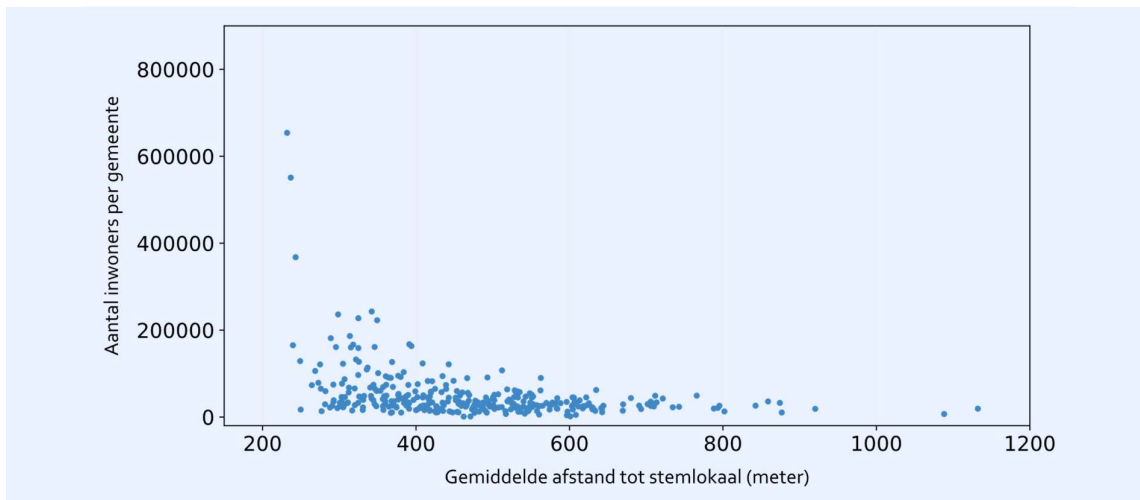
Gemeente	Gemiddelde afstand	Mediane afstand	Standaarddeviatie
Oldebroek	537,8	374,4	647,0
De Wolden	541,0	378,1	552,8
Oirschot	541,8	337,7	644,7
Voorst	545,0	363,5	533,4
Tynaarlo	547,0	429,8	427,4
Eemsdelta	548,6	450,4	420,0
Pekela	551,5	420,5	429,5
Heerde	555,8	429,7	443,1
Hollands Kroon	556,3	405,3	551,2
Boekel	559,3	484,7	400,5
Nieuwkoop	563,5	380,3	579,9
Gulpen-Wittert	567,6	382,5	511,3
Zundert	571,7	275,5	752,6
Roerdalen	574,8	464,3	558,4
Opsterland	581,8	417,7	535,3
Zeewolde	587,7	335,9	1185,7
Noordoostpolder	592,8	343,1	786,0
Coevorden	594,8	470,1	537,4
Aa en Hunze	599,8	449,7	580,8
Veendam	600,0	449,5	524,4
Dronten	610,3	409,5	912,4
Lopik	614,4	382,3	586,0
Tubbergen	619,0	421,3	605,8
Westerveld	627,3	424,1	622,3
Bergen (L.)	648,9	548,0	512,6
Bronckhorst	657,5	442,8	693,0
Borger-Odoorn	672,5	482,7	608,7
Alphen-Chaam	681,9	416,1	802,0
Midden-Drenthe	682,2	402,3	787,9
Rozendaal	694,5	741,2	299,9
Ommen	698,1	424,0	903,3
Westerwolde	710,6	501,7	635,7
Staphorst	746,0	495,2	798,8
Baarle-Nassau	872,6	529,7	985,2

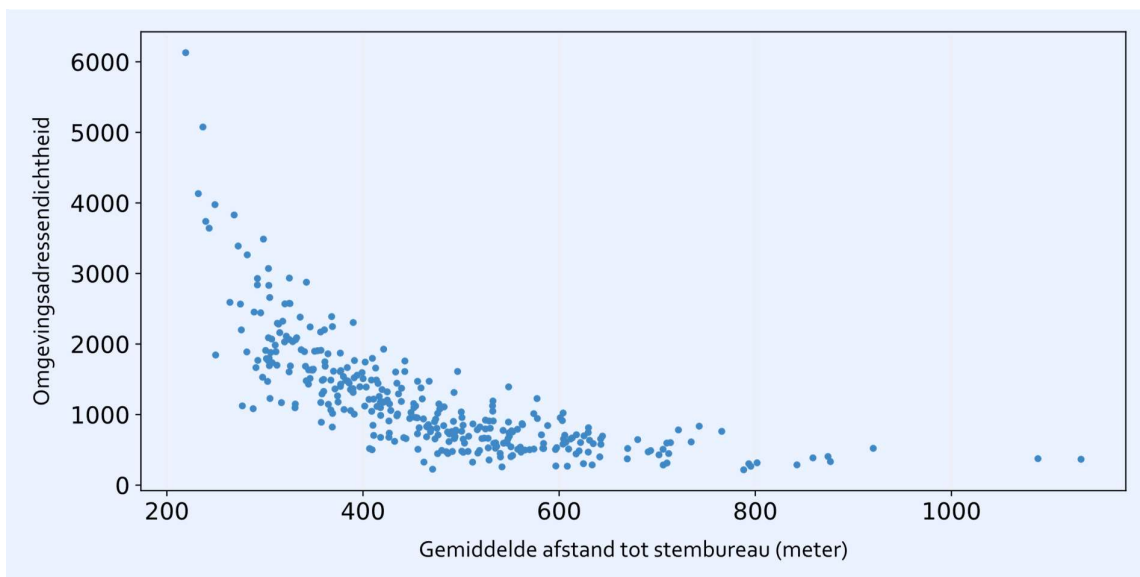

B.1.2 Afstand per wijk en gemeente (500x500-metergebieden)

Figuur 7: Gemiddelde afstand tot stemlokalen naar inwoneraantal in gemeenten (500x500-metergebieden)

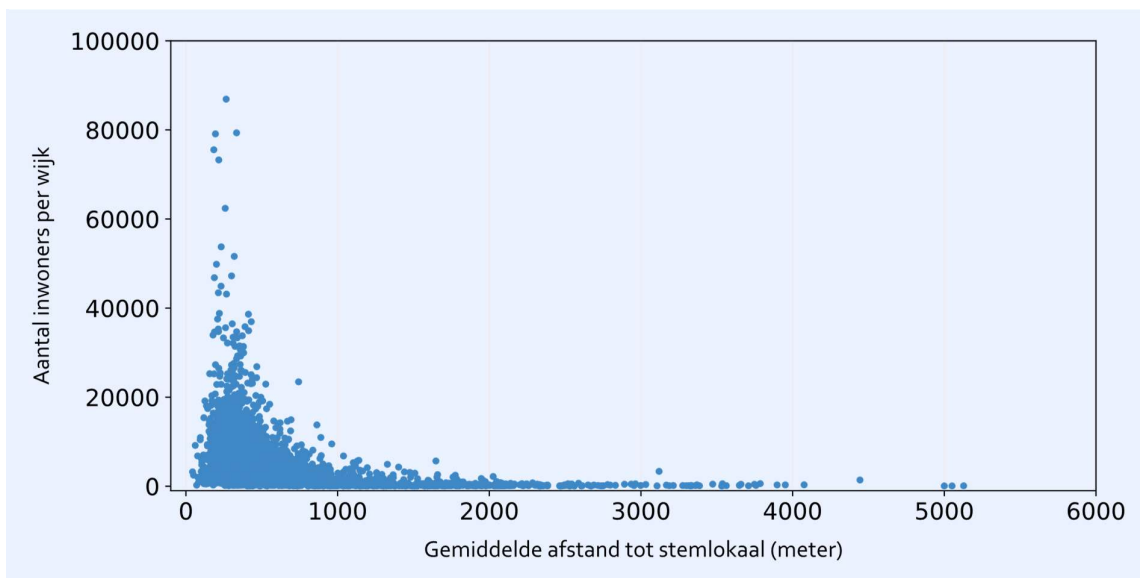

Figuur 8: Gemiddelde afstand tot stemlokalen naar omgevingsadressendichtheid in gemeenten (500x500-metergebieden)

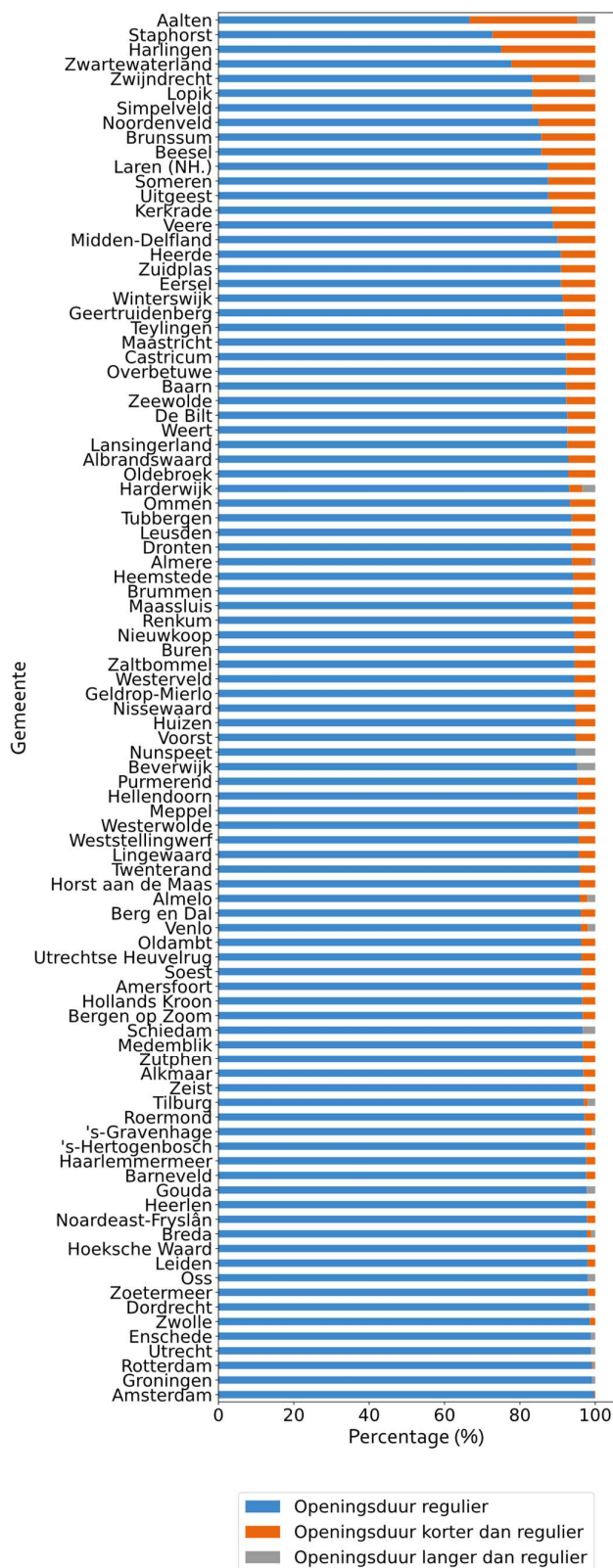
Figuur 9: Gemiddelde afstand tot stemlokalen naar inwoneraantal in wijken (500x500-metergebieden)

B.1.3 Openingstijden

Figuur 10: Verdeling van openingstijden van stemlokalen van gemeenten die minstens één bijzonder stembureau hebben

B.2 Verbanden met afstand

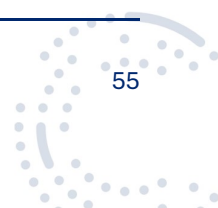
B.2.1 Hoofdmodel

Tabel 15: ElasticNet modelselectie resultaten

Status	Wijkenmerken
Geselecteerd	% vrijstaande woningen, bevolkingsdichtheid, aantal gehuwden, % meergezinswoningen, aantal inkomensontvangers, gemiddelde afstand tot school, % huishoudens met hoogste inkomen, % hoekwoningen (eengezins), mediaan vermogen huishoudens, aantal inw. buiten Europa geboren, % huishoudens met hoogste inkomen, gemiddeld aantal personenauto's per huishouden, aantal inw. in Europa geboren (excl. NL), opkomstpercentage, aantal havo/ vwo/ mbo2-4 opgeleiden, aantal woningen, aandeel wmo-cliënten, % niet-corporatie huurwoningen, gemiddeld inkomen per inkomensontvanger, % personen met hoogste inkomen, % personen op armoedegrens, aantal wo studenten, % werknemers met flexibele arbeidsrelatie, aantal inw. in ww-uitkering, % zelfstandigen, aantal inw. in AOW-uitkering., gemiddelde WOZ-waarde, aantal mbo studenten, % jongeren in jeugdzorg, aantal nieuwbouwwoningen, aantal inw. in bijstandsuitkering, aantal hbo studenten, % huishoudens tot 110% van sociaal minimum, gemiddelde afstand tot grote supermarkt, gemiddelde afstand tot huisartsenpraktijk, omgevingsadressendichtheid, gemiddelde huishoudensgrootte, gemiddeld gestandaardiseerd huishoudinkomen, aantal inw. in arbeidsongeschiktheidsuitk., arbeidsparticipatie, % twee-onder-één-kapwoningen, % koopwoningen, % woningen niet ouder dan 10 jaar
Niet geselecteerd	aantal vrouwen, aantal 25 tot 45 jarigen, aantal 45 tot 65 jarigen, aantal 65 en ouder, aantal inw. tot 25% boven armoedegrens, gemiddeld inkomen per inwoner, aantal gescheidenen, aantal verweduwden, aantal inw. met herkomst in Europa (excl. NL), aantal inw. met herkomst buiten Europa, aantal huishoudens, aantal huishoudens zonder kinderen, aantal hbo/ wo opgeleiden, aantal huishoudens met kinderen, aantal inwoners, % onbewoonde woningen, oppervlakte in hectare, % personen met laagste inkomen, gemiddelde afstand tot kinderdagverblijf

Tabel 16: Alle uitkomsten multilevel analyse, inclusief zeer kleine en statistisch insignificante verbanden

Wijkenmerk	Coëfficiënt	Std. Error	p-value	Significant
% vrijstaande woningen	0.267	0.025	0.001	Ja
bevolkingsdichtheid	-0.179	0.019	0.001	Ja
aantal gehuwden	0.120	0.040	0.001	Ja
% huishoudens met hoogste inkomen	0.115	0.029	0.001	Ja
aantal mbo studenten	0.105	0.026	0.001	Ja
aantal inkomensontvangers	-0.104	0.054	0.056	Nee
% meergezinswoningen	0.103	0.017	0.001	Ja
aantal inw. buiten Europa geboren	0.101	0.027	0.001	Ja
mediaan vermogen huishoudens	0.091	0.022	0.001	Ja
aandeel wmo-cliënten	-0.076	0.012	0.001	Ja
gemiddelde afstand tot school	0.071	0.008	0.001	Ja
aantal woningen	-0.064	0.059	0.280	Nee
aantal inw. in arbeidsongeschiktheidsuitk.	-0.059	0.022	0.007	Ja

Wijkenmerk	Coëfficiënt	Std. Error	p-value	Significant
aantal havo/ vwo/ mbo2-4 opgeleiden	0.055	0.020	0.006	Ja
gemiddeld aantal personenauto's per huishouden	0.055	0.015	0.001	Ja
opkomstpercentage	-0.054	0.008	0.001	Ja
% hoekwoningen (eengezins)	0.053	0.013	0.001	Ja
aantal inw. in Europa geboren (excl. NL)	-0.048	0.021	0.022	Ja
gemiddelde WOZ-waarde	0.047	0.018	0.009	Ja
% zelfstandigen	-0.040	0.013	0.002	Ja
gemiddeld inkomen per inkomensontvanger	-0.037	0.022	0.094	Nee
% niet-corporatie huurwoningen	0.034	0.010	0.001	Ja
arbeidsparticipatie	-0.028	0.012	0.020	Ja
aantal inw. in AOW-uitkering.	0.026	0.029	0.369	Nee
% personen op armoedegrens	0.020	0.014	0.135	Nee
% huishoudens tot 110% van sociaal minimum	-0.018	0.015	0.229	Nee
aantal nieuwbouwwoningen	-0.016	0.008	0.048	Ja
aantal inw. in bijstandsuitkering	-0.015	0.020	0.461	Nee
% personen met hoogste inkomen	-0.013	0.022	0.549	Nee
gemiddelde afstand tot huisartsenpraktijk	-0.012	0.011	0.246	Nee
% jongeren in jeugdzorg	-0.012	0.008	0.108	Nee
aantal inw. in ww-uitkering	0.012	0.016	0.465	Nee
% twee-onder-één-kapwoningen	0.012	0.010	0.234	Nee
gemiddelde huishoudensgrootte	0.011	0.017	0.516	Nee
% koopwoningen	-0.006	0.014	0.670	Nee
gemiddelde afstand tot grote supermarkt	-0.006	0.011	0.609	Nee
omgevingsadressendichtheid	0.006	0.023	0.811	Nee
gemiddeld gestandaardiseerd huishoudinkomen	-0.005	0.016	0.761	Nee
aantal hbo studenten	0.004	0.021	0.856	Nee
% woningen niet ouder dan 10 jaar	0.004	0.008	0.657	Nee
% werknemers met flexibele arbeidsrelatie	0.001	0.014	0.954	Nee
aantal wo studenten	-0.001	0.016	0.987	Nee

B.2.2 KWB model

Naast een hoofdmodel met zowel alle KWB-wijkenmerken als opkomstcijfer, hebben we een model geanalyseerd zonder opkomstcijfer. Dit omdat er relatief veel wijken en zelfs enkele complete gemeenten zijn met ontbrekende opkomstcijfers. De resultaten van dit KWB-model staan in bijlage B.2.2. Hieronder bespreken we de belangrijkste verschillen met het hoofdmodel en wat dit betekent.

Nieuwe verbanden

Allereerst heeft de omgevingsadressendichtheid in het KWB-model juist wel een kleine, doch duidelijke relatie met de afstand ($\beta = -.13$ en statistisch significant). Bevolkingsdichtheid blijft daarnaast een eigen, vergelijkbaar verband houden met afstand.

Daarnaast heeft het aantal woningen in een wijk nu ook een verband met afstand. Hoe meer woningen, hoe kleiner de afstand ($\beta = -.12$). Ook het aantal gescheidenen ($\beta = -.08$) en het aantal 25 tot 45-jarigen ($\beta = -.07$) hangen samen met een kleinere afstand.

Het aandeel laagste 40% huishoudinkomens is niet meer zo relevant, evenals het aandeel van de hoogste 20%. Daarentegen valt het percentage personen in armoede juist op ($\beta = .05$). Wel hangen nog steeds welvaartsmaten zoals aantal personenauto's en mediaan huishoudvermogen samen met een grotere afstand.

Tenslotte valt het verband met aantal mbo studenten en aantal havo, vwo en vmbo2-4 weg.

Daarentegen zien we juist een grotere afstand in wijken met meer theoretisch opgeleiden (hbo/ wo).

Interpretatie

Doordat het hoofdmodel het opkomstcijfer meeneemt zonder ontbrekende waarden te imputeren, vallen soms hele gemeenten weg (43), en een substantieel aantal wijken (855). Hierdoor missen we een deel van het totaalplaatje. De nieuwe resultaten uit het KWB-model kunnen daardoor wijzen op wat speelt in de wijken en gemeenten waarvan we de opkomstcijfers missen.

Maar anderzijds kan juist het niet-meenemen van opkomstcijfer ervoor zorgen dat dit onopgemerkt op de achtergrond speelt bij andere verbanden. Om deze reden bespreken we verbanden die afwezig zijn in het hoofdmodel, maar wél in dit KWB model alsmede in het imputatiemodel (met opkomst), als robuust in hoofdstuk 3.

Tabel 17: Alle uitkomsten multilevel analyse, inclusief zeer kleine en statistisch insignificante verbanden

Wijkenmerk	Coëfficiënt	Std. Error	p-value	Significant
% vrijstaande woningen	0.216	0.028	0.001	Ja
bevolkingsdichtheid	-0.158	0.019	0.001	Ja
gemiddelde afstand tot school	0.143	0.013	0.001	Ja
omgevingsadressendichtheid	-0.132	0.021	0.001	Ja
aantal inw. buiten Europa geboren	0.124	0.030	0.001	Ja
aantal woningen	-0.117	0.040	0.003	Ja
aantal hbo/ wo opgeleiden	0.112	0.014	0.001	Ja
% meergezinswoningen	0.102	0.017	0.001	Ja
aantal gescheidenen	-0.081	0.040	0.045	Ja
aantal 25 tot 45-jarigen	-0.077	0.039	0.049	Ja
gemiddeld aantal personenauto's per huishouden	0.064	0.014	0.001	Ja
gemiddelde huishoudensgrootte	0.060	0.014	0.001	Ja
% personen op armoedegrens	0.047	0.012	0.001	Ja
mediaan vermogen huishoudens	0.047	0.020	0.018	Ja
% zelfstandigen	-0.043	0.014	0.001	Ja
gemiddelde afstand tot huisartsenpraktijk	-0.039	0.013	0.003	Ja
aantal mbo studenten	0.037	0.025	0.134	Nee

Wijkenmerk	Coëfficiënt	Std. Error	p-value	Significant
gemiddeld gestandaardiseerd huishoudinkomen	0.035	0.015	0.019	Ja
% personen met hoogste inkomen	-0.035	0.020	0.075	Nee
% huishoudens met hoogste inkomen	0.035	0.023	0.125	Nee
aantal havo/ vwo/ mbo2-4 opgeleiden	0.034	0.015	0.029	Ja
gemiddelde afstand tot grote supermarkt	-0.027	0.014	0.050	Ja
% werknemers met flexibele arbeidsrelatie	0.023	0.014	0.094	Nee
% twee-onder-één-kapwoningen	-0.020	0.010	0.046	Ja
% hoekwoningen (eengezins)	0.019	0.015	0.226	Nee
aantal 65 en ouder_oo	-0.018	0.038	0.641	Nee
% koopwoningen	0.018	0.013	0.181	Nee
aantal wo studenten	0.015	0.019	0.410	Nee
gemiddelde afstand tot kinderdagverblijf	0.015	0.014	0.300	Nee
gemiddelde WOZ-waarde	0.014	0.017	0.415	Nee
aandeel wmo-cliënten	-0.012	0.011	0.272	Nee
% onbewoonde woningen	-0.012	0.010	0.238	Nee
% woningen niet ouder dan 10 jaar	0.005	0.009	0.585	Nee
gemiddeld inkomen per inwoner	-0.005	0.020	0.812	Nee
aantal nieuwbouwwoningen	-0.001	0.009	0.962	Nee

Tabel 18: Opvallendste tien gemeenten met hogere of lagere gemiddelde afstand dan verwacht

Gemeente	Systematische afwijking van het gemiddelde	Richting
Midden-Drenthe	0.24	Groter dan verwacht
Noordoostpolder	0.20	Groter dan verwacht
Terneuzen	0.15	Groter dan verwacht
Vijfheerenlanden	0.15	Groter dan verwacht
Best	0.14	Groter dan verwacht
Schouwen-Duiveland	-0.28	Kleiner dan verwacht
Leudal	-0.22	Kleiner dan verwacht
Land van Cuijk	-0.19	Kleiner dan verwacht
Borsele	-0.18	Kleiner dan verwacht
Ooststellingwerf	-0.16	Kleiner dan verwacht

De tabel hierboven geeft aan bij welke gemeenten de verwachte afstand het sterkst afweek dan verwacht kan worden uit de meegenomen wijkenmerken in het bovenstaande KWB-model. Dat wil zeggen dat de gemeentelijke gemiddelde afstand hoger (of lager) is dan verwacht op basis van de kenmerken van de wijken binnen deze gemeenten (zoals stedelijkheid, huishoudvermogen, woningtypen, aantal nieuwbouwwoningen, etc).

B.2.3 Imputatiemodel

Naast een hoofdmodel met zowel alle KWB-wijkenmerken als opkomstcijfer waarbij ontbrekende opkomstcijfers niet zijn geïmputeerd, hebben we een model geanalyseerd waarbij dit imputeren juist wel gebeurt. Dit omdat er anders relatief veel wijken en zelfs enkele complete gemeenten ontbreken in de data. De resultaten van dit imputatiemodel staan in Bijlage B.2.3. Hieronder bespreken we de belangrijkste verschillen met het hoofdmodel en wat dit betekent.

Nieuwe verbanden en interpretatie

Omdat opkomst voor vele wijken is geïmputeerd uit het gemeentelijk gemiddelde, zou het in de lijn van de verwachting zijn dat het verband van opkomst met afstand dan ook zwakker wordt. Toch blijft het verband even sterk en robuust. Dat geeft ons sterk vertrouwen in het resultaat.

De omgevingsadressendichtheid heeft nu een duidelijker verband met de afstand, consistent met bevolkingsdichtheid en wat we elders vinden: hoe hoger de stedelijkheid, hoe kleiner de afstand. Dit geeft ons extra vertrouwen in een daadwerkelijk verband met stedelijkheid. We zien verder een klein verband met de gemiddelde afstand van inwoners tot een huisartsenpraktijk: hoe minder ver weg, hoe kleiner ook de afstand tot het dichtstbijzijnde stemlokaal. Hetzelfde geldt voor de afstand tot de supermarkt: hoe dichterbij, hoe kleiner de afstand tot het stemlokaal. Verder zijn veel verbanden consistent met het hoofdmodel waarin niet wordt geïmputeerd, maar opkomst wel wordt bekeken: allereerst opkomst zelf en daarnaast uit de KWB-data: de welvaartsvariabelen (mediaan vermogen, aantal personenauto's en WOZ-waarde), aandeel vrijstaande en meergezinswoningen, bevolkingsdichtheid, gemiddelde afstand tot de school, percentage zelfstandigen en aantal inwoners met havo/vwo of mbo2-4 als laatste diploma.

Tabel 19: Alle uitkomsten multilevel analyse, inclusief zeer kleine en statistisch insignificante verbanden

Wijkenmerk	Coëfficiënt	Std. Error	p-value	Significant
% vrijstaande woningen	0.207	0.028	0.001	Ja
bevolkingsdichtheid	-0.153	0.020	0.001	Ja
gemiddelde afstand tot school	0.147	0.013	0.001	Ja
omgevingsadressendichtheid	-0.129	0.020	0.001	Ja
aantal gescheidenen	-0.110	0.032	0.001	Ja
aantal hbo/ wo opgeleiden	0.109	0.014	0.001	Ja
% meergezinswoningen	0.092	0.017	0.001	Ja
aantal woningen	-0.076	0.033	0.020	Ja
opkomstpercentage	-0.059	0.008	0.001	Ja
gemiddelde huishoudensgrootte	0.058	0.014	0.001	Ja
gemiddeld aantal personenauto's per huishouden	0.057	0.014	0.001	Ja
% zelfstandigen	-0.048	0.013	0.001	Ja
gemiddelde WOZ-waarde	0.043	0.016	0.008	Ja
mediaan vermogen huishoudens	0.041	0.019	0.026	Ja
% personen op armoedegrens	0.035	0.012	0.004	Ja
gemiddelde afstand tot grote supermarkt	-0.034	0.013	0.012	Ja
aantal havo/ vwo/ mbo2-4 opgeleiden	0.033	0.015	0.032	Ja
gemiddelde afstand tot huisartsenpraktijk	-0.031	0.013	0.014	Ja
% werknemers met flexibele arbeidsrelatie	0.030	0.014	0.030	Ja

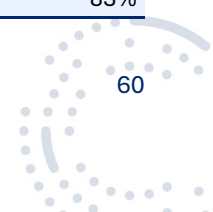

Wijkenmerk	Coëfficiënt	Std. Error	p-value	Significant
aantal inw. in arbeidsongeschiktheidsuitk.	0.029	0.017	0.081	Nee
gemiddeld gestandaardiseerd huishoudinkomen	0.028	0.013	0.033	Ja
aantal mbo studenten	0.028	0.025	0.267	Nee
% personen met hoogste inkomen	-0.023	0.019	0.227	Nee
% twee-onder-één-kapwoningen	-0.020	0.010	0.045	Ja
% koopwoningen	0.017	0.013	0.173	Nee
aantal inw. in Europa geboren (excl. NL)	0.015	0.021	0.459	Nee
aandeel wmo-cliënten	-0.014	0.011	0.181	Nee
gemiddelde afstand tot kinderdagverblijf	0.014	0.014	0.312	Nee
% hoekwoningen (eengezins)	0.013	0.015	0.394	Nee
% niet-corporatie huurwoningen	0.008	0.011	0.464	Nee
% personen met laagste inkomen	0.007	0.014	0.627	Nee
% huishoudens met hoogste inkomen	-0.005	0.020	0.795	Nee
aantal nieuwbouwwoningen	-0.004	0.008	0.637	Nee

B.3 Verschillen in locaties

Tabel 20: Aantal stemlokalen per gemeente in afgelopen twee verkiezingen, het aantal nieuwe stemlokalen ten opzichte van de vorige verkiezing, het percentage **extra** stemlokalen ten opzichte van de vorige verkiezing, het percentage stemlokalen dat op een **andere** locatie ligt en het percentage stemlokalen dat op **dezelfde** locatie ligt, uitgegaan van het aantal stemlokalen bij GR26, oplopend gesorteerd op het percentage stemlokalen dat op dezelfde locatie in gebruik was in GR26/TK25

Gemeente	GR26	TK25	extra tov TK25	anders tov TK25	zelfde tov TK25
Terschelling	5	4	20%	40%	40%
Hillegom	10	9	10%	30%	60%
Urk	11	10	9%	27%	64%
Vaals	6	6	0%	33%	67%
Oirschot	10	10	0%	30%	70%
Wassenaar	14	14	0%	29%	71%
Kerkrade	26	21	19%	8%	73%
Noordwijk	26	26	0%	27%	73%
Dinkelland	15	14	7%	20%	73%
Geertruidenberg	12	12	0%	25%	75%
Midden-Delfland	8	8	0%	25%	75%
Mook en Middelaar	4	4	0%	25%	75%
Heemstede	17	17	0%	24%	76%
Staphorst	9	9	0%	22%	78%
Eemnes	5	7	0%	20%	80%
Heerde	10	10	0%	20%	80%
Nieuwegein	25	29	0%	20%	80%
Noordenveld	20	20	0%	20%	80%
Bloemendaal	17	15	12%	6%	82%
Beuningen	18	16	11%	6%	83%

Gemeente	GR26	TK25	extra tov TK25	anders tov TK25	zelfde tov TK25
Gilze en Rijen	12	12	0%	17%	83%
Oudewater	6	6	0%	17%	83%
Sint-Michielsgestel	12	12	0%	17%	83%
Leidschendam-Voorburg	31	32	0%	16%	84%
Vught	19	20	0%	16%	84%
Meerssen	13	13	0%	15%	85%
Neder-Betuwe	13	13	0%	15%	85%
Koggenland	20	21	0%	15%	85%
Wageningen	20	20	0%	15%	85%
Bergen (L)	7	7	0%	14%	86%
Dalfsen	21	19	10%	5%	86%
Katwijk	35	31	11%	3%	86%
Soest	28	29	0%	14%	86%
Woudenberg	7	7	0%	14%	86%
Meppel	22	22	0%	14%	86%
Rijssen-Holten	22	19	14%	0%	86%
Drimmelen	15	15	0%	13%	87%
Haaksbergen	15	15	0%	13%	87%
Papendrecht	15	15	0%	13%	87%
Veere	15	15	0%	13%	87%
Leudal	23	23	0%	13%	87%
Velsen	31	31	0%	13%	87%
Culemborg	16	15	6%	6%	88%
Kapelle	8	7	13%	0%	88%
Pekela	8	7	13%	0%	88%
Someren	8	7	13%	0%	88%
Son en Breugel	8	7	13%	0%	88%
Tubbergen	16	16	0%	13%	88%
Uitgeest	8	9	0%	13%	88%
Uithoorn	16	14	13%	0%	88%
Westervoort	8	8	0%	13%	88%
Oude IJsselstreek	25	24	4%	8%	88%
Maassluis	17	15	12%	0%	88%
Westerveld	17	17	0%	12%	88%
Roermond	35	34	3%	9%	89%
Bunnik	9	8	11%	0%	89%
Buren	18	17	6%	6%	89%
Heeze-Leende	9	10	0%	11%	89%
's-Gravenhage	254	259	0%	11%	89%
Eemsdelta	28	28	0%	11%	89%
Beverwijk	19	19	0%	11%	89%
Deventer	57	58	0%	11%	89%
Echt-Susteren	19	19	0%	11%	89%
Hulst	19	19	0%	11%	89%

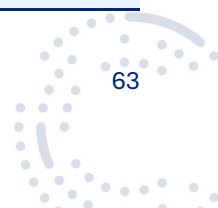

Gemeente	GR26	TK25	extra tov TK25	anders tov TK25	zelfde tov TK25
Alblasserdam	10	10	0%	10%	90%
Eersel	10	10	0%	10%	90%
Hardinxveld-Giessendam	10	10	0%	10%	90%
Hilvarenbeek	10	9	10%	0%	90%
Hoogeveen	30	31	0%	10%	90%
Middelburg	20	19	5%	5%	90%
Nederweert	10	9	10%	0%	90%
Nissewaard	40	40	0%	10%	90%
Zaltbommel	20	20	0%	10%	90%
Kampen	31	30	3%	6%	90%
Midden-Drenthe	21	21	0%	10%	90%
Teylingen	21	20	5%	5%	90%
Amsterdam	403	414	0%	9%	91%
Gulpen-Wittem	11	11	0%	9%	91%
Landgraaf	22	22	0%	9%	91%
Lisse	11	10	9%	0%	91%
Stein	11	11	0%	9%	91%
Utrecht	187	191	0%	9%	91%
Zeewolde	11	11	0%	9%	91%
Almere	92	91	1%	8%	91%
Heusden	23	23	0%	9%	91%
Tytsjerksteradiel	23	22	4%	4%	91%
Veldhoven	23	23	0%	9%	91%
Waalwijk	23	24	0%	9%	91%
Arnhem	82	79	4%	5%	91%
Baarn	12	13	0%	8%	92%
Goirle	12	12	0%	8%	92%
Harlingen	12	11	8%	0%	92%
Helmond	36	35	3%	6%	92%
Veendam	12	11	8%	0%	92%
Vlissingen	24	23	4%	4%	92%
Almelo	37	34	8%	0%	92%
Eindhoven	74	73	1%	7%	92%
Dordrecht	63	63	0%	8%	92%
Venlo	51	50	2%	6%	92%
Brunssum	13	13	0%	8%	92%
Leusden	13	14	0%	8%	92%
Loon op Zand	13	13	0%	8%	92%
Oegstgeest	13	13	0%	8%	92%
Tilburg	91	86	5%	2%	92%
Waterland	13	13	0%	8%	92%
Zundert	13	13	0%	8%	92%
Zwartewaterland	13	13	0%	8%	92%
Capelle aan den IJssel	27	26	4%	4%	93%

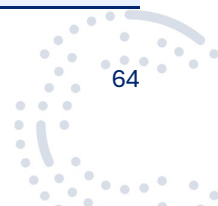

Gemeente	GR26	TK25	extra tov TK25	anders tov TK25	zelfde tov TK25
Lansingerland	27	27	0%	7%	93%
Woerden	27	28	0%	7%	93%
Bernheze	14	14	0%	7%	93%
Boxtel	14	14	0%	7%	93%
Bunschoten	14	13	7%	0%	93%
Maasdriel	14	14	0%	7%	93%
Maastricht	56	56	0%	7%	93%
Nuenen, Gerwen en Nederwetten	14	14	0%	7%	93%
Oldebroek	14	14	0%	7%	93%
Oss	42	42	0%	7%	93%
Voorschoten	14	14	0%	7%	93%
Assen	43	43	0%	7%	93%
Gooise Meren	29	29	0%	7%	93%
Rijswijk	29	29	0%	7%	93%
Schouwen-Duiveland	29	29	0%	7%	93%
Bergen op Zoom	30	29	3%	3%	93%
Elburg	15	15	0%	7%	93%
Ermelo	15	15	0%	7%	93%
Etten-Leur	15	14	7%	0%	93%
Gemert-Bakel	15	14	7%	0%	93%
Putten	15	14	7%	0%	93%
Vijfheerenlanden	30	30	0%	7%	93%
Zaanstad	75	73	3%	4%	93%
Bodegraven-Reeuwijk	16	16	0%	6%	94%
Brummen	16	16	0%	6%	94%
Diemen	16	17	0%	6%	94%
Krimpenerwaard	32	32	0%	6%	94%
Oldenzaal	16	16	0%	6%	94%
Zoetermeer	50	60	0%	6%	94%
Haarlemmermeer	84	88	0%	6%	94%
Borsele	17	17	0%	6%	94%
Hendrik-Ido-Ambacht	17	16	6%	0%	94%
Enschede	86	86	0%	6%	94%
Zwolle	69	68	1%	4%	94%
Alkmaar	52	56	0%	6%	94%
West Betuwe	35	35	0%	6%	94%
Geldrop-Mierlo	18	18	0%	6%	94%
Krimpen aan den IJssel	18	18	0%	6%	94%
Nunspeet	18	19	0%	6%	94%
Tholen	18	18	0%	6%	94%
Tiel	18	17	6%	0%	94%
Amersfoort	94	92	2%	3%	95%
Aalten	19	22	0%	5%	95%
Voorst	19	19	0%	5%	95%

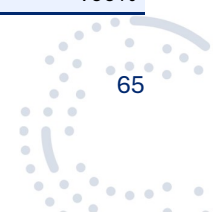

Gemeente	GR26	TK25	extra tov TK25	anders tov TK25	zelfde tov TK25
Waddinxveen	19	18	5%	0%	95%
Ede	59	60	0%	5%	95%
Harderwijk	20	21	0%	5%	95%
Moerdijk	20	20	0%	5%	95%
Montferland	20	19	5%	0%	95%
Wijchen	20	19	5%	0%	95%
Winterswijk	20	19	5%	0%	95%
Het Hogeland	41	40	2%	2%	95%
De Ronde Venen	21	21	0%	5%	95%
Epe	21	21	0%	5%	95%
Westerwolde	21	20	5%	0%	95%
Gorinchem	22	23	0%	5%	95%
Lochem	22	22	0%	5%	95%
Oosterhout	22	22	0%	5%	95%
Raalte	22	23	0%	5%	95%
Apeldoorn	89	88	1%	3%	96%
Aa en Hunze	23	23	0%	4%	96%
Breda	92	93	0%	4%	96%
Heerlen	46	46	0%	4%	96%
Houten	23	22	4%	0%	96%
Lingewaard	23	23	0%	4%	96%
Noardeast-Fryslân	46	45	2%	2%	96%
Sittard-Geleen	46	46	0%	4%	96%
Venray	23	23	0%	4%	96%
Hardenberg	47	47	0%	4%	96%
Hoeksche Waard	47	46	2%	2%	96%
Rotterdam	330	333	0%	4%	96%
Beekdaelen	24	24	0%	4%	96%
Borger-Odoorn	24	23	4%	0%	96%
Nijkerk	24	25	0%	4%	96%
Overbetuwe	24	23	4%	0%	96%
Twenterand	24	25	0%	4%	96%
Delft	49	49	0%	4%	96%
De Bilt	25	24	4%	0%	96%
Leiden	50	49	2%	2%	96%
Coevorden	26	26	0%	4%	96%
Weert	26	26	0%	4%	96%
Dijk en Waard	53	52	2%	2%	96%
's-Hertogenbosch	80	80	0%	4%	96%
Hollands Kroon	27	27	0%	4%	96%
Hoorn	27	27	0%	4%	96%
Oldambt	27	26	4%	0%	96%
Ridderkerk	27	28	0%	4%	96%
Utrechtse Heuvelrug	27	27	0%	4%	96%

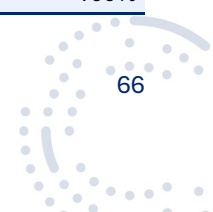

Gemeente	GR26	TK25	extra tov TK25	anders tov TK25	zelfde tov TK25
Nijmegen	83	81	2%	1%	96%
Schiedam	28	29	0%	4%	96%
Terneuzen	28	28	0%	4%	96%
Haarlem	85	84	1%	2%	96%
Land van Cuijk	58	59	0%	3%	97%
Medemblik	30	30	0%	3%	97%
Doetinchem	32	31	3%	0%	97%
Midden-Groningen	32	32	0%	3%	97%
Stichtse Vecht	33	33	0%	3%	97%
Zeist	33	33	0%	3%	97%
Veenendaal	34	34	0%	3%	97%
Purmerend	40	46	0%	3%	98%
Gouda	42	42	0%	2%	98%
Lelystad	42	42	0%	2%	98%
Meerijstad	47	47	0%	2%	98%
Alphen aan den Rijn	62	63	0%	2%	98%
Groningen	129	132	0%	2%	98%
Leeuwarden	69	71	0%	1%	99%
Aalsmeer	15	18	0%	0%	100%
Achtkarspelen	16	16	0%	0%	100%
Albrandswaard	13	13	0%	0%	100%
Alphen-Chaam	5	5	0%	0%	100%
Altena	28	28	0%	0%	100%
Ameland	4	4	0%	0%	100%
Amstelveen	38	38	0%	0%	100%
Asten	8	8	0%	0%	100%
Baarle-Nassau	4	4	0%	0%	100%
Barendrecht	16	17	0%	0%	100%
Barneveld	35	35	0%	0%	100%
Beek	12	12	0%	0%	100%
Beesel	7	7	0%	0%	100%
Berg en Dal	24	24	0%	0%	100%
Bergeijk	10	10	0%	0%	100%
Bergen (NH)	19	19	0%	0%	100%
Berkelland	26	26	0%	0%	100%
Best	10	12	0%	0%	100%
Bladel	10	10	0%	0%	100%
Blaricum	7	7	0%	0%	100%
Boekel	6	7	0%	0%	100%
Borne	13	14	0%	0%	100%
Bronckhorst	24	24	0%	0%	100%
Castricum	21	21	0%	0%	100%
Cranendonck	11	11	0%	0%	100%
Dantumadiel	12	13	0%	0%	100%

Gemeente	GR26	TK25	extra tov TK25	anders tov TK25	zelfde tov TK25
De Fryske Marren	45	45	0%	0%	100%
De Wolden	20	20	0%	0%	100%
Den Helder	29	29	0%	0%	100%
Deurne	16	16	0%	0%	100%
Doesburg	8	8	0%	0%	100%
Dongen	10	10	0%	0%	100%
Drechterland	11	11	0%	0%	100%
Dronten	16	16	0%	0%	100%
Druten	10	10	0%	0%	100%
Duiven	13	13	0%	0%	100%
Edam-Volendam	20	20	0%	0%	100%
Eijsden-Margraten	16	16	0%	0%	100%
Emmen	64	64	0%	0%	100%
Enkhuizen	8	8	0%	0%	100%
Gennep	8	10	0%	0%	100%
Goeree-Overflakkee	26	26	0%	0%	100%
Goes	21	22	0%	0%	100%
Halderberge	16	16	0%	0%	100%
Hatterm	6	6	0%	0%	100%
Heemskerk	19	19	0%	0%	100%
Heerenveen	30	31	0%	0%	100%
Heiloo	13	13	0%	0%	100%
Hellendoorn	21	21	0%	0%	100%
Hengelo (O)	27	27	0%	0%	100%
Heumen	7	7	0%	0%	100%
Hof van Twente	27	27	0%	0%	100%
Horst aan de Maas	23	24	0%	0%	100%
Huizen	19	20	0%	0%	100%
IJsselstein	16	16	0%	0%	100%
Kaag en Braassem	14	14	0%	0%	100%
Laarbeek	11	11	0%	0%	100%
Landsmeer	8	8	0%	0%	100%
Laren	7	7	0%	0%	100%
Leiderdorp	10	10	0%	0%	100%
Lopik	10	10	0%	0%	100%
Losser	15	15	0%	0%	100%
Maasgouw	12	12	0%	0%	100%
Maashorst	19	19	0%	0%	100%
Molenlanden	28	28	0%	0%	100%
Montfoort	5	5	0%	0%	100%
Nieuwkoop	17	17	0%	0%	100%
Noord-Beveland	6	6	0%	0%	100%
Noordoostpolder	24	26	0%	0%	100%
Oisterwijk	13	13	0%	0%	100%

Gemeente	GR26	TK25	extra tov TK25	anders tov TK25	zelfde tov TK25
Olst-Wijhe	14	14	0%	0%	100%
Ommen	15	15	0%	0%	100%
Oost Gelre	16	16	0%	0%	100%
Ooststellingwerf	21	22	0%	0%	100%
Oostzaan	4	4	0%	0%	100%
Opmeer	9	9	0%	0%	100%
Opsterland	19	19	0%	0%	100%
Ouder-Amstel	8	8	0%	0%	100%
Peel en Maas	20	20	0%	0%	100%
Pijnacker-Nootdorp	19	19	0%	0%	100%
Reimerswaal	15	15	0%	0%	100%
Renkum	14	14	0%	0%	100%
Renswoude	3	3	0%	0%	100%
Reusel-De Mierden	7	7	0%	0%	100%
Rheden	24	24	0%	0%	100%
Rhenen	8	8	0%	0%	100%
Roerdalen	9	9	0%	0%	100%
Roosendaal	33	33	0%	0%	100%
Rozendaal	1	1	0%	0%	100%
Rucphen	10	10	0%	0%	100%
Schagen	27	27	0%	0%	100%
Scherpenzeel	5	5	0%	0%	100%
Schiermonnikoog	1	1	0%	0%	100%
Simpelveld	6	6	0%	0%	100%
Sliedrecht	14	14	0%	0%	100%
Sluis	18	18	0%	0%	100%
Smallingerland	33	33	0%	0%	100%
Stadskanaal	19	19	0%	0%	100%
Stede Broec	10	10	0%	0%	100%
Steenbergen	12	12	0%	0%	100%
Steenwijkerland	32	32	0%	0%	100%
Súdwest-Fryslân	66	66	0%	0%	100%
Texel	12	12	0%	0%	100%
Tynaarlo	24	24	0%	0%	100%
Valkenburg aan de Geul	11	11	0%	0%	100%
Valkenswaard	16	16	0%	0%	100%
Vlaardingen	28	28	0%	0%	100%
Vlieland	1	1	0%	0%	100%
Voerendaal	6	6	0%	0%	100%
Voorne aan Zee	37	38	0%	0%	100%
Waadhoeke	42	42	0%	0%	100%
Waalre	6	6	0%	0%	100%
West Maas en Waal	11	11	0%	0%	100%
Westerkwartier	57	57	0%	0%	100%

Gemeente	GR26	TK25	extra tov TK25	anders tov TK25	zelfde tov TK25
Westland	51	51	0%	0%	100%
Weststellingwerf	23	24	0%	0%	100%
Wierden	15	15	0%	0%	100%
Wijk bij Duurstede	10	10	0%	0%	100%
Woensdrecht	8	8	0%	0%	100%
Wormerland	9	9	0%	0%	100%
Zandvoort	12	13	0%	0%	100%
Zevenaar	26	26	0%	0%	100%
Zoeterwoude	7	7	0%	0%	100%
Zuidplas	21	21	0%	0%	100%
Zutphen	28	28	0%	0%	100%
Zwijndrecht	18	18	0%	0%	100%